

*Inzichten vanaf de zijlijn,
wetenschappelijke coaching
van het sportbeleid?*

*Maarten van Bottenburg
Bart Vanreusel
Paul Verweel
Marigo Teeuwen (redactie)*

sportsymposium 2006

Inzichten vanaf de zijlijn, wetenschappelijke coaching van het sportbeleid?

Sportsymposium 2005

Maarten van Bottenburg

Bart Vanreusel

Paul Verweel

Marigo Teeuwen (redactie)

Den Haag, 2006

Cover design: Studio Daniëls BV, Den Haag

Cover foto: Junior Design

Lay-out: Het Steen Typografie, Maarssen

© WRR / Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag 2006

All rights reserved. Without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this book may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise) without the written permission of both the copyright owner and author of the book.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding "Inzichten vanaf de zijlijn ..."	5
	<i>Prof. dr. Wim B.H.J. van de Donk</i>	
2	Openingsrede staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	11
	<i>Drs. Clémence J.I.M. Ross-van Dorp</i>	
3	Lezing "Commercialisering van sport: potentieel of bedreiging?"	19
	<i>Prof. dr. Maarten van Bottenburg</i>	
4	Lezing "School of vereniging als pijler van de sportieve samenleving?"	37
	<i>Prof. dr. Bart Vanreusel</i>	
5	Lezing "Sport verbindt?!"	45
	<i>Prof. dr. Paul Verweel</i>	
6	Uitleiding "... wetenschappelijke coaching van het sportbeleid?"	51
	<i>Mr. Roel D. Bekker</i>	
7	Over de drie inleiders	61

Van links naar rechts Maarten van Bottenburg, Roel Bekker, Clémence Ross-van Dorp en Wim van de Donk

INLEIDING

1 INZICHTEN VANAF DE ZIJLIJN...

Wim B.H.J. van de Donk, voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Op 28 oktober 2005 organiseerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een symposium over sport. De secretaris-generaal van dat ministerie, Roel Bekker, omschreef dat beleidsterrein ooit als de *'dinky-toy'* van zijn departement': het is klein, maar alles zit er op en er aan. Wie zijn kamer wel eens heeft bezocht snapt dat dat absoluut niet betekent dat hij het daarmee van minder belang acht. In een fraaie vitrine heeft hij enkele zeer mooie exemplaren met zichtbare zorg en liefde uitgesteld. De typering is dus geenszins kleinerend bedoeld. Geen wonder, want juist in de sportbeoefening komen de beide andere hoofddoelstellingen van het departement in een krachtige combinatie samen: sporten is gezond, zowel voor de fysieke als voor de sociale gesteldheid van de samenleving. Ten aanzien van beide doelstellingen is een forse inspanning nodig: de sport is daarom een beleidsterrein waarin elk doelpunt dubbel telt.

De laatste jaren is in de wetenschappelijke literatuur nogal wat gepubliceerd over het belang van actieve sociale netwerken. Het daarin geproduceerde sociaal kapitaal is van onmisbare waarde en heeft net als de monetaire variant de eigenschap dat het bij een goed gebruik ervan sterk rendeert. Sterke sociale netwerken zijn te beschouwen als sociale *multipliers*. Ook in het rapport over *Vertrouwen in de buurt* heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid er daarom de nodige aandacht aan gegeven. Vragen van sociale integratie en betrokken burgerschap worden in wetenschappelijke artikelen en rapporten indringend aan de orde gesteld: in de praktijk van de vele sportverenigingen die ons land telt worden ze elke dag weer van een weldadig praktisch antwoord voorzien. Johan Cruyff, die zijn maatschappelijk engagement niet onder stoelen of banken

steekt, heeft op die integrerende rol van sport meermalen al even indringend als helder gewezen. Samen spelen vraagt om respect voor elkaar en een aantal gemeenschappelijke regels, die in het spel zelf ook worden aangeleerd.

Sport verbreedert en verbindt en draagt bij tot een gevoel van ambitie en enthousiasme, dat we in de huidige Nederlandse samenleving soms node missen. Het mooie succes van de Nederlandse sporters tijdens de Olympische Spelen in Turijn laat zich daarom niet alleen maar in een aantal medailles uitdrukken. Sporters die door hard werken en geloof in hun eigen kunnen bijzondere resultaten bereiken zijn een voorbeeld voor vele jonge mensen. De waardering die bij de afsluiting van de Spelen werd uitgesproken voor de zeer sportieve Nederlandse supporters, laat zien dat het bij sporten nimmer alleen gaat om degenen die binnen de lijnen hun best doen. Het vermogen om echt betrokken te zijn wordt geleerd binnen en buiten de lijnen van het speelveld.

Tijdens het symposium is door een aantal vooraanstaande wetenschappers en lokale bestuurders die bijzonder betrokken zijn bij sport van gedachten gewisseld over de vraag hoe de kracht van de sport in onze samenleving verder kan worden versterkt. Daarbij ging het zowel om de zogenaamde breedtesport als om de topsport, die sommigen merkwaardigerwijze soms als tegengesteld beschouwen. Natuurlijk geldt dat de twee vormen van sport in veel opzichten verschillen, maar vanuit het oogpunt van beleid valt vooral op hoezeer ze elkaar kunnen versterken. Topsport inspireert de breedtesport, de breedtesport is de basis voor elke vorm van topsport. De rekrutering en opbloei van jonge talenten vraagt om een goede maatschappelijke coaching van al diegenen die zich voor de beoefening van sport inzetten.

Tijdens het symposium werd duidelijk dat de wereld van de sport weliswaar een bijzondere wereld is, maar net zoals andere maatschappelijke domeinen wordt geconfronteerd met een aantal algemenere maatschappelijke ontwikkelingen.

De toenemende rol van commercie, mede ook als gevolg van de opkomst van commerciële media, biedt belangrijke kansen, maar vraagt wel om een strategie om die commercie te accommoderen op een manier die borgt dat de essenties van het spel niet door 'vreemde' regels worden aangetast. Vooral in de bijdrage van Maarten van Bottenburg, hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht (in dit boekje afgedrukt) wordt duidelijk dat die commercialisering in alle wezenlijke relaties in de sportwereld doorwerken en dat die doorwerking zich deels buiten het blikveld van het sportbeleid (in enge zin) aan het voltrekken is. De vraag is gesteld en, ook met dit symposium en de beleidsnota die er centraal in stond, nog niet beantwoord. Van Bottenbrug pleit terecht voor nader onderzoek, met name ook naar de wijze waarop de sportmarkt op een bij de eigenaardigheden van die markt passende wijze kan worden gereguleerd. Daarbij is duidelijk dat dit ook steeds vaker vanuit internationaal perspectief zal moeten worden gezien. Bovendien zal preciezer in kaart moeten worden gebracht hoe de belangrijke verschillen tussen uiteenlopende takken van sport moeten meespelen, niet alleen in de beleidsvoering van overheden maar vooral ook in die van de sportorganisaties zelf.

Een tweede ontwikkeling die aandacht vraagt is de steeds lastiger positie van vrijwilligersorganisaties door de individualisering. De hoogleraren Vanreusel en Verweel hebben indringend gewezen op de bredere betekenis die sport heeft voor vragen van burgerschap en sociale cohesie. De civiele samenleving, ook wel omschreven als *the citizens sector*, is juist voor de sportbeoefening van groot belang. Zonder de duurzame en volgehouden vrijwillige inzet van velen kan die sector niet bestaan. Juist in een tijd dat het functioneren van verenigingen en burgerassociaties onder druk staat, wordt hun grote belang voor emancipatie en integratie duidelijk. Er is ook op dat punt stellig geen reden tot pessimisme, maar net als bij de opkomende rol van commerciële spelers en belangen gaat het er wel om waakzaam te zijn. Een goede balans tussen tradities en nieuwe vormen, tussen een betrokken overheid en een sterk particulier initiatief ontstaat niet vanzelf. De wethouders Mittendorf (Eindhoven) en Depla (Nijmegen) lieten in hun bijdragen zien hoezeer dat soms vraagt om

een creatieve aanpak. Een aanpak die een frisse blik vergt, die zich niet bij voorbaat laat opsluiten in de kaders van een sportbeleid in enge zin. Ook rondom private sportscholen ontstaan soms krachtige sociale netwerken. Wezenlijke voorwaarden voor een intensief verenigingsleven op het terrein van de sport zijn van breder belang dan die sport alleen en worden soms gerealiseerd door waakzaamheid in andere domeinen, zoals het ruimtelijke beleid en het onderwijsbeleid. Soms is zelfs het schenkingsrecht van belang, zoals blijkt uit de toespraak van de staatssecretaris van VWS, mevrouw Clémence Ross-van Dorp.

Bij al die inzichten (verbreed het speelveld!) mag niet uit het oog verloren worden dat die verbreding niet mag leiden tot een verwatering van de ambities die met de sportbeoefening zelf gegeven zijn. Die mogen, dat beklemtoonden zelfs de wethouders, niet al te snel worden geïnstrumentaliseerd voor andere maatschappelijke doelstellingen. Maar een en ander staat niet de vorming van ‘vitale’ coalities in de weg: tussen publiek en privaat geld, tussen overheden en maatschappelijke organisaties, tussen vrijwilligers en professionals, tussen top- en breedtesport.

Uit de bijdragen aan het symposium, die zijn opgenomen in voorliggende publicatie, blijkt dat juist in die coalities de voorwaarden besloten liggen voor een krachtig offensief, waarin de maatschappelijke ontwikkelingen die op de sport afkomen, niet als bedreiging, maar als een prachtige kans voor de sport worden gezien. Dat zal, zo is ook gebleken, nog veel vragen van de creativiteit en inzet van alle betrokkenen. Met dit symposium heeft de WRR beklemtoond dat het vooral ook voor dit terrein van groot belang is dat wetenschappers niet aan de zijlijn blijven staan, maar hun kennis en onderzoeksresultaten beschikbaar stellen voor degenen die in de beleidspraktijk verantwoordelijkheden dragen.

Van het wetenschappelijk onderzoek naar de (maatschappelijke) betekenis van zowel top- als breedtesport kan wellicht hetzelfde worden gezegd als hetgeen Roel Bekker over de rol van het sportbeleid op zijn departement zei: het is klein, maar van groot belang. Gezien de grote maatschappelijke veranderingen die op de sector

afkomen, is verder onderzoek noodzakelijk voor een beleid dat hier geen kansen missen wil. Met de organisatie van het symposium heeft de Raad het belang van dergelijk onderzoek willen ondersteunen. De sportbeoefening is een vitale sector. Hij draagt bij aan sociale samenhang en levert een belangrijke bijdrage aan het (zelf)beeld van onze natie. Zowel de glunderende en 'gouden' Ireen Wüst als de complimenten aan de sportieve Nederlandse supporters zijn iconen van een sector waarop we al even trots als zuinig moeten zijn. Dat vraagt om goede kennis, zowel empirisch als theoretisch, van hoe het met die sector gaat en wat op die sector afkomt. Een kleine bijdrage aan die kennis is te vinden in dit boekje, dat wat de WRR betreft niet meer dan een eerste aftrap is.

Clémence Ross-van Dorp

OPENING

2 OPENINGSTOESPRAAK

Clémence Ross-van Dorp, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Dames en heren,

Een paar weken geleden opende Johan Cruijff zelf in de multi-culturele Amsterdamse wijk Bos en Lommer een trapveldje, een zogeheten Cruijff Court. Misschien is dát u niet zo bijgebleven. Maar wat u waarschijnlijk nog wel weet is het financiële staartje dat die opening heeft gekregen. Cruijff hekelde in zijn sportcolumn het feit dat zijn stichting voor de aanleg van het veldje acht procent schenkingsrecht had moeten afdragen. Geld dat daardoor aan dit soort sportinitiatieven voor jeugd wordt onttrokken, volgens Cruijff.

U hebt denk ik wel gehoord of gelezen wat zijn opmerking teweeg bracht. Want onder meer als reactie op Cruijffs woorden kondigde mijn collega van Financiën Joop Wijn aan dat hij het schenkingsrecht voor goede doelen gaat afschaffen. Wat het woord van een voormalig topvoetballer al niet vermag.

Het trapveldje is een geschenk van de spelers van het Nederlands Elftal. De Cruijff Courts liggen midden in de woonwijken van een aantal grote steden. Jongeren van alle rangen, standen en leeftijden kunnen er dus altijd terecht om een balletje te trappen. Dergelijke veldjes zijn daarmee een heel geschikt middel om a) de jongeren aan het sporten te krijgen en b) de integratie van de autochtone en allochtone jeugd te bevorderen.

Ze voldoen op die manier al aan twee van de drie hoofdthema's van de nota *Tijd voor sport*, die dit kabinet vorige maand heeft uitgebracht. Ik noem ze nog maar even: gezond door sport én meedoen door sport. En in het geval van het trapveldje in Amsterdam ook een beetje aan het derde thema: sport aan de top. Al is het maar omdat een paar spelers van Oranje het door hen geschonken veldje met hun aanwezigheid kwamen opluisteren. Ik vind dat overigens ook wel een

beetje bij de verantwoordelijkheid van de topsporter horen. Hij, of zij, is tenslotte een voorbeeld voor de jeugd. De drie hoofdthema's die ik net noemde komen ook terug in de ondertitel van de nieuwe sportnota: bewegen, meedoen, presteren. Ik ga hier geen samenvatting van de sportnota geven, want die heeft u allemaal gekregen en ook gelezen als het goed is.

Liever zeg ik iets over de reden waarom de overheid zich met de sport zou moeten bezighouden. En verder iets over de inbreng die mensen zoals u, wetenschappers, beleidsmakers en mensen uit de sport zelf, kunnen hebben bij een succesvolle uitvoering van het sportbeleid.

Ja, waarom bemoeit de overheid zich eigenlijk met de sport? Dan kom je automatisch uit op vragen als: welke idealen wil dit kabinet uitdragen als we het hebben over sport, wat voor samenleving staat ons voor ogen en hoe krijgt dit gestalte binnen de lijnen van het sportveld?

Voor dit kabinet en voor mijzelf staat sport model voor een samenleving die open is, waar inspanning en toewijding centraal staan, waarin men streeft naar de top, maar waar ook ruimte is voor mensen die die top niet willen of kunnen halen. Een samenleving die sportief is, waarin vrijwilligers zich inzetten om anderen te helpen.

Een samenleving waarin spelregels gelden en waar mensen respect voor elkaar hebben, ook als de ander de tegenstander is, en waar de scheidsrechter niet wordt gezien als een hinderlijke in-de-wegloper, maar als essentiële regelaar van het verkeer op het sportveld. Een samenleving met mensen die gezond zijn. Waar jong en oud, gezond en gehandicapt, rijk en arm er genoeg in scheidt om lichaam en geest te ontwikkelen. Of zoals ze in het oude Rome al zeiden: *mens sana in corpore sano*.

Dat klinkt allemaal misschien een tikkeltje hoogdravend, maar je zou kunnen zeggen dat al deze uitgangspunten het fundament vormen onder – of de filosofie zijn achter – de drie hoofdthema's, de pijlers waarop de nieuwe sportnota rust. In de sportnota krijgen die hoofdthema's handen en voeten in de vorm van een groot aantal

programma's. Bij het vormgeven en invullen van de programma's en het behalen van de gewenste resultaten kan ik uw steun zeker goed gebruiken.

Dat is naar mijn mening ook de essentie van deze middag: op welke manier kunnen wetenschappers, mensen uit de sport en beleidsmakers een bijdrage leveren aan het vormgeven en uitvoeren van het sportbeleid?

Het is een onmiskenbaar feit dat er tegenwoordig steeds meer wetenschap in beleid en beleidsnota's wordt gestopt. Beleidsonderzoek is een aparte discipline geworden. Er worden voorstudies en achtergrondstudies verricht om beleid een stevige basis te geven. Maar beleidsnota's, zoals de sportnota, zijn natuurlijk geen wetenschappelijke rapporten. Het zijn vooral visiedocumenten waarin, de ene keer meer dan de andere, wordt geleund op de wetenschap. Zo ook bij de nieuwe sportnota. Ik heb in de voorbereiding op de nota deelgenomen aan rondetafelgesprekken, waarin ook wetenschappers hun inzichten naar voren brachten.

En het Sociaal en Cultureel Planbureau leverde ons voor de sportnota de recente gegevens over sport in Nederland.

Maar daar houdt de inbreng van de wetenschap niet mee op. In de sportnota zijn de doelstellingen uitgewerkt in de vorm van programma's en waar mogelijk zijn daar streefcijfers bij gegeven. Bijvoorbeeld: het aantal jeugdigen dat voldoende beweegt volgens de beweegnorm moet omhoog; de komende jaren zal het veel te lage percentage van 35 nu, naar 40 moeten stijgen.

De grote vraag is: hoe? Hoe krijg je de jeugd achter het beeldscherm vandaan, wat zijn aansprekende en eigentijdse vormen en welke faciliteiten moeten er dan op school of in de buurt zijn? Om antwoorden te krijgen op die vragen zijn sociaal-wetenschappelijke inzichten gecombineerd met kennis uit de bewegingswetenschappen nodig. Maar laten we vooral niet vergeten om de ervaringsdeskundigheid uit de sport zelf te benutten. Misschien dat Johan Cruijff nog een goed idee heeft.

Beleidsmakers, wetenschappers én ervaringsdeskundigen kunnen er samen voor zorgen dat de woorden worden omgezet in daden. Wat

dat betreft is het heel prettig dat de themakeuze van vanmiddag – niet helemaal toevallig uiteraard – aansluit bij een aantal belangrijke programma's in de sportnota. Ik loop die thema's even langs.

Het eerste thema is de commercialisering van sport. Dit thema was een van de aanleidingen om met een nieuwe sportnota te komen. Sportbeleid is al lang geen een-tweetje meer tussen overheid en de georganiseerde sport. Er hebben zich nieuwe partners aangediend die in sport een interessante groeiemarkt zien.

Dat zijn bijvoorbeeld fitnesscentra en reisorganisaties die sportieve vakanties aanbieden. Ook zien zorgaanbieders en zorgverzekeraars sport steeds vaker als een belangrijk onderdeel van hun werkerterrein. Commercialisering van de sport is meer een kans dan een bedreiging. Sport is kennelijk zó aantrekkelijk dat commerciële partijen zich daar vol op storten. Neem nu de sponsoring van clubs en sporters; daar is niks mis mee, integendeel. Met name de topsporters kunnen zich daardoor volledig richten op het leveren van topprestaties. En als ze die prestaties leveren, zijn ze daarmee ook weer een voorbeeld voor de jeugd.

Overigens vind ik dat ook sporters die wel aan topsport doen, maar commercieel kennelijk niet zo interessant zijn, ook hun sport op hoog niveau moeten kunnen beoefenen. Het gaat mij dan ook te ver om topsport in zijn totaliteit te laten betalen door de commercie. Ik zie meer in een combinatie privaat geld en overheidssteun. Daarom wil ik ook de komende jaren blijven investeren in topsport.

Het tweede thema van vanmiddag raakt de belangrijke rol van onderwijs voor sport. Er is vaak een onnatuurlijke scheiding tussen sportvereniging en school. Gelukkig zijn er al stappen in de goede richting gezet. De alliantie van NOC*NSF en onderwijs, onder de titel *School en Sport samen sterker*, is zo'n goede stap.

In de sportnota heb ik ook enkele aansprekende voorbeelden genoemd, zoals de zogeheten Lootscholen. Leerlingen die te boek staan als sporttalenten kunnen zich daar onder optimale omstandigheden bezighouden met hun sport. Het aantal scholen met zo'n aanbod moet uitgebreid worden.

Ook heb ik met de minister van Onderwijs afgesproken dat in 2010 op bijna alle scholen in Nederland kinderen binnen en buiten de schooluren kunnen sporten. Dat is misschien wel een van de meest ambitieuze doelstellingen van de sportnota.

Ik las laatst in *de Volkskrant* dat in Utrecht op een aantal scholen de kinderen hebben meegedaan aan een Sportadviestest. Het ging vooral om scholen in wijken waar relatief weinig kinderen aan sport doen en daardoor kampen met bewegingsarmoede. De kinderen kregen te horen welke sport het beste bij ze past en bij welke verenigingen in de buurt ze die sport kunnen beoefenen. Dat vind ik een heel goed initiatief en ook een heel goed voorbeeld hoe onderwijs en sport elkaar kunnen aanvullen.

Dan het derde en laatste thema: Sport verbindt?! Wat mij betreft kan dat vraagteken weg, want dat sport mensen met elkaar verbindt en dus een belangrijke rol speelt uit oogpunt van integratie staat voor mij wel vast. Zoals ik ook tijdens mijn presentatie van de Sportnota in Nieuwspoort heb gezegd: sport is in principe kleurenblind en een ontmoetingsplaats voor iedereen. Of zoals Paul Depla, die straks aan het woord komt, het nog onlangs in de krant zei: “In een voetbalshirt is iedereen hetzelfde.”

Voor dit thema hebben minister Verdonk en ik onze nek uitgestoken. We willen de sportdeelname onder de allochtone jeugd in Nederland flink verhogen. Met name voor meisjes zal dat een hele opgave worden; daarvoor zullen we culturele en maatschappelijke barrières moeten slechten, bij de doelgroep zelf, maar ook bij de sport. Minister Verdonk en ik willen de komende jaren tenminste vijfhonderd verenigingen en sportscholen stimuleren zich op de allochtone jeugd te richten. Daarvoor willen we afspraken maken met sportbonden en gemeenten. Die afspraken zullen we op enig moment laten evalueren.

Over alledrie de thema's en de rest van de sportnota valt natuurlijk nog veel meer te zeggen. Maar dat zal ik niet doen, dat laat ik graag aan ú over. Ik verwacht veel van de combinatie van kennis en expertise die hier vanmiddag aanwezig is. U heeft vanmiddag de kans om mee te praten en te denken over het vormgeven van de sportieve

samenleving waar ik het in het begin van mijn verhaal over had. Ik ben de WRR en zijn voorzitter erkentelijk voor het feit dat zij hun naam en faam aan deze bijeenkomst hebben willen verbinden.

En om bij de terminologie van dit symposium te blijven: de spelers van het sportbeleid staan in het veld. Ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken dat ik adviezen niet alleen vanaf de zijlijn, maar ook vanuit het veld goed kan gebruiken. Ik heb de aftrap gegeven, het spel kan wat mij betreft beginnen.

Maarten van Bottenburg

LEZING

3 COMMERCIALISERING VAN SPORT: POTENTIEEL OF BEDREIGING?

Maarten van Bottenburg, bijzonder hoogleraar sportontwikkeling Universiteit Utrecht en directeur W.J.H. Mulier Instituut, centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Inleiding

Sinds 1902 heeft Slazenger alle tennisballen geleverd waarmee op Wimbledon is gespeeld. Daarmee is deze verbintenis een van de langstdurende sponsorrelaties uit de sportgeschiedenis. Maar de sponsoring van vandaag is niet die van voorheen. De verhouding tussen de organisator van het tennistoernooi en de producent van de tennisballen is in enkele decennia drastisch veranderd. Tegenwoordig is Slazenger trots dat het vijftigduizend ballen per jaar mag leveren als official *ball supplier* en krijgt Wimbledon in totaal veertien miljoen euro uit sponsordeals aan inkomsten binnen. Tot de jaren zeventig lag de situatie omgekeerd en moest Wimbledon juist aan Slazenger betalen voor het gebruik van de tennisballen tijdens het toernooi.

De mate waarin wij ons vandaag de dag over dit voorbeeld verbazen, illustreert de enorme veranderingen die zich in enkele decennia hebben voorgedaan. Sport en commercie gaan tegenwoordig hand in hand, met sport als de gewilde bruid. Want sport is niet alleen, zoals Erica Terpstra placht te zeggen, machtig om te doen en prachtig om naar te kijken. Het is ook krachtig om te gebruiken. De commerciële benutting van sport is de afgelopen decennia explosief toegenomen.

Die toename is met talloze cijfers te illustreren. Zo is voor de televisierechten van de Wereldkampioenschappen Voetbal 2006 te Duitsland meer dan een miljard euro betaald. Zo ontvangt de best betaalde voetballer, David Beckham, een salaris van circa 25 miljoen euro per jaar, hetgeen overigens nog niet eens de helft is van de inkomsten die de best betaalde sporter ter wereld, Tiger Woods, verdient. En zo

is met het sponsorcontract tussen Manchester United en Nike meer dan dertig miljoen euro per jaar gemoeid. De commercialisering doet zich niet alleen voor in de mondiale sportevenementen en de grote professionele sporten, maar betreft de hele sport, van topsport tot recreatiesport. Neem de handel in sportconsumentengoederen, waarin alleen al in de Verenigde Staten meer dan 52 miljard dollar omgaat. Of neem de commerciële fitnesscentra, die in zestien Europese landen inmiddels al goed zijn voor een gezamenlijke omzet van circa dertien miljard euro.

De commercialisering die achter deze duizelingwekkende bedragen schuil gaat, behoort tot de belangrijkste en invloedrijkste ontwikkelingen in de sportwereld op dit moment. Sport en commercie raken op alle niveaus steeds nauwer met elkaar verweven, waardoor ook de druk op de beleidsmakers, bestuurders en managers in de *not-for-profit* en overheidssector groeit om bedrijfsmatiger en marktgerichter te denken en handelen en zich meer te richten naar de behoeften en wensen van de consument.

Volgens de Engelse sociologen John Horne, Alan Tomlinson en Garry Whannel brengt deze ontwikkeling de sport in een contradictoire positie. Enerzijds is de sport uitgegroeid tot een miljardenindustrie, anderzijds wordt zij nog maar in beperkte mate bedrijfsmatig georganiseerd en bestuurd. Terwijl rond de sportmedia, sportstadions, sportretail en sportevenementen een enorme business is ontstaan, zijn de meeste sportorganisaties a-commercieel qua opzet, structuur en ambitie. Dit brengt in verscheidene sporten herhaaldelijk bestuurlijke en organisatorische problemen en conflicten met zich mee: over de reactie op alternatieve commerciële sportaanbieders, de vorming van buiten de bond staande commerciële topsportploegen, de als zelfstandig ondernemers optredende topsporters en toptrainers, de komst van tussenpersonen en financiële adviseurs, et cetera. Ook uit zich dit in weerzin en verzet tegen vernieuwingen die de voortgaande commercialisering met zich meebrengt en in een verlangen naar 'die goede oude tijd', waarin sportclub en sportbond nauwelijks rekening hoefden te houden met andere partijen binnen en met name buiten de eigen tak van sport.

Ook bij de burgers brengt de commercialisering paradoxale reacties teweeg. In de breedtesport maken steeds meer mensen gebruik van het commerciële sportaanbod en andere commerciële sportmogelijkheden en sportproducten. Daarnaast genieten steeds meer mensen van de topsport, die op een steeds hoger niveau wordt getild en in toenemende mate via de media is te volgen. Tegelijkertijd ervaren veel mensen de commercialisering als een bedreiging. In brede kring zijn pleidooien te horen voor het beteugelen van de commercialisering en het stopzetten van de commodificatie van de sport. Deze zou de zuiverheid van de sport bedreigen en de belevenis van sport ondergraven. Zo wees de Eurobarometer, een gestandaardiseerd bevolkingsonderzoek in de 25 EU-landen, vorig jaar uit dat de Europeanen zich met betrekking tot sport het meeste zorgen maakten over de dopingproblematiek, over een te grote nadruk op geld en over corruptie. Vergeleken met het Europese gemiddelde maakten minder Nederlanders (33 procent) zich zorgen over corruptie, maar des te meer (60 procent) over een te grote nadruk op geld.

Minstens even paradoxaal is dat deze bezorgdheid wordt gedeeld door de voorzitters van de belangrijkste en meest gecommercialiseerde mondiale sportorganisaties. Zo kondigde Jacques Rogge bij zijn aantreden als voorzitter van het IOC aan ten strijde te willen trekken tegen doping, corruptie, geweld, racisme en de commerciële overheersing van de Olympische Spelen. En zo sprak de voorzitter van de FIFA, Joseph Blatter, onlangs in een internationaal gepubliceerd artikel over “een onbesuisd wildwestkapitalisme” in de voetbalsport. Hij hekelde de “inhaligheid” die in de voetbalwereld regeert, “de particuliere zucht naar aanbidding of geld” van sommige clubeigenaren, de “grofgebekte spelers” die steeds meer geld willen verdienen en de begeleiding die zij krijgen van “onfrisse figuren” die een percentage van hun inkomsten komen opstrijken.

Deze reductie van het probleem tot de hebzucht en slechte manieren van individuele clubeigenaren, spelers en tussenpersonen zou ik met een toepasselijke term ‘wat goedkoop’ willen noemen. Nauwelijks twee weken later maakte de UEFA bijvoorbeeld bekend dat de verkoop van de televisierechten voor de Champions League meer zal opleveren dan het huidige recordbedrag van 650 miljoen euro. Niettemin

wijzen al deze reacties erop dat er een aantal bedreigingen van de commercialisering kan uitgaan en dat zowel de sportbestuurders als de burgers zich daarover ongemakkelijk voelen.

In mijn bijdrage aan dit congres wil ik vooral ingaan op de organisatorische, bestuurlijke en beleidsmatige problemen die samenhangen met de commercialisering van de sport. Eerst bespreek ik de condities van de commercialisering. Daarbij plaats ik de versnelling die zich de laatste decennia in de commercialisering voordoet in een langere termijnperspectief. Vervolgens analyseer ik de gevolgen en problemen van de commercialisering, in het bijzonder in verband met veranderende verhoudingen in het bestuur en de organisatie van de sport. Ten slotte breng ik deze analyse in verband met de kabinetsnota *Tijd voor sport* en zal ik me, zoals in de ondertitel van het congres wordt vermeld, verplaatsen in de rol van een wetenschappelijke coach van het sportbeleid.

Van professionalisering naar commercialisering

Commercialisering kan worden onderscheiden van professionalisering. Als gevolg van de toenemende competitie zijn de beoefening van topsport en de uitoefening van een andere beroepsactiviteit steeds moeilijker te combineren. Dit vraagt om professionalisering van de sportbeoefening: het scheppen van de omstandigheden die de atleet in staat stellen om de sportbeoefening voor een bepaalde, langdurige periode tot de belangrijkste taak en doel in zijn of haar leven te maken. Daarvoor dient de atleet vrijgesteld te worden van de economische noodzaak om zich op een andere manier te onderhouden, of dit nu is door rijke ouders, een genereus patroon, een stipendium van de staat of een salaris van een club.

Professionalisering in deze zin is niet kenmerkend voor de hedendaagse sport. Al in de Griekse en Romeinse oudheid was sprake van financiële compensatie voor atleten die zich volledig op de sportbeoefening richtten. De Romeinse gladiatoren stonden onder exclusief contract bij hun eigenaren, kregen eerst een opleiding om de basisvaardigheden te leren en ontvingen salarissen die zes tot tien keer zo hoog konden zijn als die van de gewone burger. Overigens leidde de dominantie van professionele atleten die zich specialiseerden in de beoefening van sporten ook destijds tot kritieken van traditiona-

listen. Zo schreef de Griekse tragediedichter Euripides: “Van de vele kwaden in Hellas is geen erger dan het ras der atleten. Slaven van hun mond en buik weten zij niet hoe zij goed moeten leven.”

Commercialisering gaat verder dan professionalisering. Hiervan is sprake wanneer sport op een zakelijke grondslag wordt gebracht, gericht op het ontwikkelen van profijtelijke activiteiten van of via de sport. Van commercialisering van de sport is bijvoorbeeld sprake bij de opzet van een commercieel sportcentrum gericht op een winstgevende exploitatie. Van commercialisering via de sport is sprake wanneer een organisatie of bedrijf van buiten de sport een belang krijgt in de sport om hiervan direct of indirect financieel profijt te trekken. Dit kenmerk is veel specifiek voor de moderne sport, al heeft ook de commercialisering van en via de sport een langere voor geschiedenis dan veelal wordt verondersteld.

In veel kritieken op de commercialisering wordt het voorgesteld alsof de moderne sport vanaf het midden van de negentiende eeuw tot ontwikkeling kwam in de vorm van amateursport, die vervolgens pas in de tweede helft van de twintigste eeuw is ge- of (volgens sommigen) vercommercialiseerd. Dit beeld sluit aan op de visie van een van Neerlands' grootste historici, Johan Huizinga, die de sport in *Homo Ludens* beschouwde als een verernstiging van het spel, een handeling die aanvankelijk nog vrij en belangeloos buiten de sfeer van nuttigheid en noodzakelijkheid werd verricht, maar later steeds meer is verernstigd, waardoor het spelelement onder druk kwam te staan.

De werkelijkheid is mijns inziens complexer. Zo was het in Nederland al voor de oprichting van de eerste ijsclub in 1845 een eeuwenoude traditie dat herbergiers en kasteleins schaatsfeesten organiseerden zodra het ijs voldoende draagkracht had. Deze wedstrijden trokken veel deelnemers en toeschouwers die voor, tijdens en na de wedstrijden wel een pintje lustten. En om die omzet was het de organisatoren ook te doen. Voor de winnaars van de schaatswedstrijden lagen er prijzen in geld of natura klaar, zoals zakken meel, stukken vlees, kledingsstukken en oorijzers. Deze prijzen konden een buitengewoon welkome aanvulling zijn op het inkomen van boeren, vissers en schippers voor wie het werk tijdens strenge winters

langere tijd stil kon liggen. Soortgelijke wedstrijden om geld werden in Engeland ook georganiseerd in onder meer cricket, hardlopen, boksen en paardenrennen.

De nestor van het sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek in Nederland, Ruud Stokvis, heeft erop gewezen dat de huidige commercialisering in de sport in zekere zin een voortzetting en versnelling is van de sportontwikkeling die zich vóór de negentiende eeuw voordeed, terwijl het amateurisme slechts in een tussenfase maatgevend is geweest. Hij noemt deze tussenfase het ‘intermezzo van het amateurisme’. Deze liep van ongeveer 1860 tot 1984.

Dit intermezzo begon rond 1860, toen leden van sociaal hogere kringen in Engeland het onderscheid tussen amateurs en professionals vastlegden in de reglementering van diverse sporten. Dit accent op amateurisme had niets te maken met de behoefte om het spelelement te bewaken of de sport zuiver te houden van commerciële invloeden. Het kwam voort uit de behoefte van de middenklasse en hogere klassen om zich – in een periode van sterke sociale verschuivingen ten gevolge van de industrialisatie – te blijven onderscheiden van de arbeiders die zich steeds meer op de sportbeoefening gingen toeleggen en zich in de sport tot geduchte concurrenten ontwikkelden.

Het accent op het amateurisme hield vervolgens langdurig stand omdat de ontstane landelijke sportorganisaties naar zeggenschap streefden over alle activiteiten in hun tak van sport. Ook na de introductie van de televisie bleef dat streven bestaan. Hoewel het sportpubliek en daarmee de kansen op commerciële benutting door de televisie enorm werden vergroot, bestreden vele sportbonden iedere poging van sporters en sportorganisaties om een professionele competitie op te zetten of eigen zakelijke belangen te ontwikkelen. Denk aan de wijze waarop de Nederlandse schaatsbond begin jaren zeventig de pogingen van Ard Schenk en Kees Verkerk dwarsboomde om tot een professionele schaatscompetitie te komen. Denk aan de weerstanden die Johan Cruyff ontmoette toen hij zichzelf en zijn collega's mee wilde laten delen in de winsten die de voetbalclubs en -bonden maakten op grond van de prestaties van het nationale elftal.

Het intermezzo hield in de Olympische sporten het langste stand. Maar naarmate de nationale en commerciële belangen van de sportprestaties op de Olympische Spelen groter werden, ging de grondslag van het amateurisme steeds heftiger kraken. Onder invloed van het staatsamateurisme in het Oostblok en de *student athletes* in de Verenigde Staten werd het onderscheid tussen amateurs en professionals tot een anachronisme. Na vele versoepelingen in de regelgeving, zoals de toelating van atleten die betaald verlov kregen van hun werkgever en de acceptatie van bepaalde geldprijzen, schafte het IOC in 1984 de amateurbepalingen in zijn geheel af. Tegelijkertijd pasten de overheden in diverse landen hun beleid ten aanzien van de professionalisering en commercialisering van de sportbeoefening aan. Zo werden in ons land de regels voor bord- en shirtreclame in de stadions begin jaren tachtig versoepeld.

Na 1984 heeft de commercialisering een krachtige impuls gekregen. Er kwamen drie ontwikkelingen samen. Ten eerste stelde de sport zich meer open voor commercialisering via de media en het bedrijfsleven en kreeg het hiervoor meer mogelijkheden door een veranderende opstelling van de overheden. Ten tweede droeg de introductie van satelliet- en kabeltelevisie bij tot de groei en bloei van internationaal opererende commerciële media-organisaties en een mondialisering van het kijkerspubliek. Ten derde was er een inmiddels een grote vraag ontstaan naar een sportaanbod op televisie door de popularisering en mondialisering van de sport.

Deze ontwikkelingen deed de waarde van sport voor adverteerders en sponsors enorm groeien. De sport is voor hen om vele redenen aantrekkelijk. De sport brengt sterke positieve emoties en identificaties met zich mee. De sport heeft ondanks alle verwevenheid met politiek en commercie een neutrale uitstraling. Maar bovenal is de sport voor de adverteerders en sponsors interessant vanwege het kijkerspubliek dat zij via de sport kunnen bereiken. De sterke groei van dit kijkerspubliek door de introductie van de satelliet- en kabeltelevisie ligt aan de basis van de duizelingwekkende bedragen die tegenwoordig in de sportbusiness omgaan en vormt ook de rationale achter de groei van het inkomen van de meest verdienende topsporters. Hier speelt hetzelfde principe als bij de salarissen van televisie-

persoonlijkheden als Paul de Leeuw en Wendy van Dijk, schrijvers als Ronald Giphart en Jan Wolkers of internationaal Stephen King en Tom Clancy- of popmusici als Madonna en Prince. Alleen worden hun inkomsten wel geaccepteerd, terwijl die van de topsporters steeds weer worden geproblematiseerd.

Hieruit volgt ook dat een voortgaande commercialisering geen vanzelfsprekendheid is. Alles hangt af van de vraag wat de effecten zullen zijn van recente technologieën, zoals internet, digitale televisie en de mobiele telefonie op de omvang van het sportkijkerspubliek. Experts voorspellen een verschuiving van de advertentiebestedingen door het bedrijfsleven van gedrukte media en televisie naar internet. Wat betekent dat voor de waarde van televisierechten? Het is duidelijk in de film- en muziekindustrie hoe moeilijk het is om beelden via internet te blijven controleren en monopoliseren. De mate waarin de sportorganisaties daarin slagen, zal medebepalend zijn voor een verdere inkomstengroei voor de sport. Daarbij zal de sport ook een antwoord moeten vinden op het verdelingsvraagstuk. Zullen de beelden collectief worden verkocht of zet de tendens door dat iedere sportclub en sportbond zelf zorgdraagt voor de exploitatie via internet en mobiele telefonie? En wat betekent dat voor de horizontale en verticale solidariteit, ofwel de relatie tussen de verschillende takken van sport en tussen topsport en breedtesport binnen iedere sport? Daarmee kom ik op de gevolgen en problemen van de commercialisering.

Gevolgen en problemen van commercialisering

Zoals gezegd behoort de commercialisering mijns inziens tot de belangrijkste en invloedrijkste ontwikkelingen die zich momenteel in de sportwereld voltrekken. Deze ontwikkeling doet alle verhoudingen in de sport veranderen en stelt de sport daarmee voor diverse uitdagingen. Het is onmogelijk om deze hier uitputtend te behandelen. Dat zou bovendien een te hoge ambitie zijn, omdat onze kennis daarvoor nog ontoereikend is. Ook in wetenschappelijk opzicht is het onderzoek naar de commercialisering tot dusverre tamelijk ad hoc geweest. Pas in de laatste jaren worden systematischer en theoretisch geïnspireerde onderzoeken op dit terrein tot stand gebracht en uitgevoerd. Wel wil ik een aantal veranderingen kort bespreken en daarbij inzoomen op enkele problematische kanten van de commercialisering.

Een eerste belangrijke consequentie van de commercialisering is de veranderende afhankelijkheidsrelatie tussen sporters en sportorganisaties. In beginsel is de macht en invloed van de topsporters door de commercialisering toegenomen. De krampachtige verdediging van het amateurisme door de sportbonden betekende onder meer dat de inkomsten van de sportbonden via de topsport slechts in beperkte mate naar de atleten gingen. Die verhouding is veranderd. En daarmee zijn sporters zich ook anders gaan opstellen tegenover de sportorganisaties. Meer als zelfstandig ondernemers, die op eigen wijze – en indien nodig los van de sportbond – optimale omstandigheden en inkomsten trachten te genereren voor hun sportbeoefening. Zie het ontstaan van commerciële ploegen in het schaatsen, zwemmen en onlangs judo.

Met deze opstelling verandert ook de aard van de relaties tussen de topsporters en hun clubs en coaches. Deze wordt zakelijker en onpersoonlijker. De topsporters zien zichzelf als onafhankelijke, zelfsturende individuen, die zich vergezeld weten door allerhande adviseurs. In de genoemde individuele sporten worden de commerciële teams opgebouwd rond de topsporter. Deze kiest het begeleidingsteam, in plaats van andersom. In commerciële teamsporten uit deze ontwikkeling zich op een andere manier. Waar bijvoorbeeld topvoetballers voorheen uitkwamen voor de club uit hun omgeving waarmee zij zich identificeerden, zijn deze clubs nu min of meer toevallige uitkomsten van zakelijke besprekingen in een loopbaanperspectief. De buitenlandse voetballers bij Roda JC beschouwen deze club vermoedelijk als een tussenstation, om in latere instantie een overstap te maken naar een topclub in Nederland of elders in Europa. En ook de club trekt hen met die intentie aan.

Hieraan moet overigens direct worden toegevoegd dat deze grotere autonomie vooral geldt voor de gearriveerde topsporters. Met name jonge voetballers verkeren soms nog altijd in een afhankelijkheidsverhouding tot hun werkgever die onvoorstelbaar is in andere maatschappelijke sectoren. Het is van groot belang dat wurgcontracten worden voorkomen, in het bijzonder met jonge talenten uit gebieden met veel moeilijkere levensomstandigheden. Het ontbreekt echter aan een instantie die hierop toeziet.

Een hiermee samenhangend tweede gevolg van commercialisering is de veranderende verhouding tussen de sporters en sportorganisaties met het publiek. Ook de identificatie van de toeschouwer en kijker met de sport verandert van aard. De toenemende internationalisering van commerciële sportclubs en sportteams kan een zekere vervreemding met zich meebrengen bij de lokale supporter. Hij of zij ziet geen lokale of zelfs nationale spelers meer in zijn club spelen, zoals bij Roda JC onlangs het geval is geweest. En in plaats van de traditionele kernploeg met Hollandse en Friese schaatsers die de concurrentie met het buitenland aangaan, zien zij nu ploegen waar Nederlanders, Russen, Noren en Amerikanen elkaars collega's zijn.

Deze verandering is begrijpelijk in een samenleving die steeds complexer en gedifferentieerder wordt. De schaal van het sociale leven wordt groter. Mensen tenderen ernaar zich minder te identificeren met de directe omgeving en sociale groepen waarvan zij deel uitmaken. Bindingen en identificaties verdwijnen niet, maar reiken geografisch verder en betreffen nieuwe verwantschappen die vroeger niet bestonden. De voetbalfan uit de omgeving van Kerkrade kan zich nu ook identificeren met Barcelona of Manchester United, waar wél Nederlandse topvoetballers acteren. De media-organisaties dragen hiertoe bij. Niet alleen doordat zij beelden vanuit de hele wereld op het scherm brengen, ook doordat de televisiekijker de sport anoniemer en afstandelijker beleeft dan de stadionbezoeker.

De sportorganisaties zien zich in dit verband voor een dilemma geplaatst. Hun inkomsten worden voor een groot deel bepaald door de omvang van het kijkerspubliek. Daarom stemmen zij in toenemende mate de regelgeving van hun sport af op de wensen en behoeften van het kijkerspubliek, terwijl die voorheen werd gebaseerd op de wensen en behoeften van de sportbeoefenaars. Door regelaanpassing wordt de sport sneller en dynamischer gemaakt, zoals onder meer is gebeurd in het biljarten, volleybal, tennis, voetbal, schaken en cricket. De entertainmentfunctie krijgt de overhand op de participatiefunctie. Tegelijkertijd zijn de sportorganisaties gebaat bij een sterke binding en identificatie van het publiek met hun sport, waarbij zij steeds meer gebruik maken van marketingtechnieken uit het bedrijfsleven. Deze spanning is van groot belang voor de

sport. Wat zijn de gevolgen als deze identificatie steeds meer wordt gestuurd of geconstrueerd? Het behoud van de authenticiteit van de sportbeleving of de illusie daarvan is essentieel om cynisme ten aanzien van de commercialisering in de sport te voorkomen. En daarmee een mogelijk verlies aan belangstelling voor de sport op termijn.

Hiermee hangt een derde gevolg van de commercialisering samen: de veranderende verhouding tussen sportorganisaties, media en het bedrijfsleven. Zoals het openingsvoorbeeld van Wimbledon en Slazenger laat zien, is de macht van de sportorganisaties sterk toegenomen. Zij kunnen een steeds grotere prijs vragen voor hun producten. Maar in het aangaan van deals met de media en het bedrijfsleven moeten de sportorganisaties ook invloed prijsgeven. In het verleden heeft commercialisering in verschillende sporten desintegrerend gewerkt. Denk aan boksen, tennis en schaken, waar concurrerende bonden en competities ontstonden met afwijkende spelregels die de identificatie van het publiek met de sport en sporters bemoeilijkten. De vraag of dit vooral lag aan de sportorganisaties die uit angst voor verlies aan invloed teveel vasthielden aan het verleden of aan de achterliggende commerciële krachten, laat ik hier onbeantwoord. Waar het hier om gaat, is de grote kans op die desintegratie wanneer de sportorganisaties niet meegaan met deze ontwikkeling.

Gaan zij wel mee, dan ontstaan andere problemen die te maken hebben met de verhouding tussen sportorganisaties, de media en het bedrijfsleven. Deze hebben te maken met het behoud van de eigenheid en autonomie van de sport. Vanuit het sportbelang gerevendeneerd kunnen de zakelijke belangen samengaan met sportieve, maar mogen de zakelijke de sportieve belangen nooit gaan overheersen. Bijvoorbeeld wanneer de toelating tot een toernooi wordt bepaald door financiële belangen in plaats van zakelijke belangen. Of wanneer atleten vanwege zakelijke belangen gedwongen worden tot deelname terwijl dat onverantwoord is door een blessure. Hetzelfde geldt natuurlijk voor vormen van corruptie, zoals spelers of scheidsrechters die via gokbedrijven geld inzetten op de uitslag van hun eigen wedstrijden. Dit vraagt om krachtige sportorganisaties, die enerzijds een goede propositie weten neer te leggen bij het bedrijfsleven, en anderzijds, waar nodig, bestand zijn tegen de verleidingen

van het grote geld. Hoe zwakker de sportorganisatie, des te groter de kans dat sport een speelbal wordt voor commerciële doeleinden.

Ook het publiek is in deze verhouding een belangrijke speler. Enerzijds neemt de invloed van de kijkers toe en worden de sporten en sportuitzendingen steeds meer afgestemd op hun wensen. Anderzijds is de doelstelling hiervan om aan hen te verdienen. Dat kan indirect via adverteerders en sponsors, maar ook direct door de beelden achter een decoder te brengen of anderszins te gelde te maken. De kans hierop neemt toe wanneer er sprake is van een sterkere horizontale en verticale integratie tussen media-organisaties en sportorganisaties. Dat kan leiden tot een beperking van de toegankelijkheid van de sport voor het totale publiek.

Omdat dit een mogelijke bedreiging kan vormen voor de maatschappelijke betekenis van sport, heeft de Nederlandse rijksoverheid op grond van de Europese Richtlijn Televisie Zonder Grenzen een aantal sportevenementen aangewezen die op een open net en zonder extra kosten voor alle kijkers toegankelijk moet zijn. De grondslag hiervoor is de visie van de rijksoverheid op de autonomie van de sportorganisaties en de gewenste en ongewenste effecten van commercialisering. Een van mijn vragen in verband met de sportnota zal straks zijn waar die visie is geëxpliciteerd.

Dat is tegelijkertijd de opstap naar een vierde en laatste gevolg van commercialisering dat ik hier wil noemen, namelijk het gevaar van een toenemende tweedeling op een aantal fronten. De overheids-subsidies voor de sport zijn altijd gebaseerd geweest op een zekere verdelende rechtvaardigheid. Er werd een balans gezocht tussen steun voor grote en mediagenieke sporten en de kleinere, weinig in het oog springende sporten. Ook is de overheidssteun altijd meer uitgegaan naar de breedtesport dan naar de topsport. De commerciële markt is voor dat principe weinig gevoelig. De aandacht van sponsors en adverteerders gaat voornamelijk uit naar sporters die op het hoogste niveau opereren en sporten die het interessantste en omvangrijkste publiek hebben. De verticale en horizontale solidariteit in de sport zijn dan ook niet vanzelfsprekend wanneer sportorganisaties zich volledig op de markt verlaten.

De producent die het beste product aanbiedt, zal uiteindelijk het grootste marktaandeel behalen. In een rapport dat enige jaren geleden in opdracht van de Staatssecretaris voor sport werd opgesteld, merken KPMG, CMS Derks Star en het Asser Instituut op dat dat principe in een normale markt een gegeven is, maar dat dat voor de sportmarkt anders ligt. In de sport bedreigt dit principe de sportieve competitie, want die is gebaat bij een zeker evenwicht in de sportieve verhoudingen (wat de Amerikanen ook wel de *competitive balance* noemen). In het Europese systeem is die balans niet gegarandeerd en dat lijkt nu met de ontwikkelingen rond Chelsea de Engelse voetbalcompetitie op te breken. Vreemd genoeg kent de kapitalistische markt van de Verenigde Staten een haast socialistisch aandoend verdelingssysteem van inkomsten en talenten en maximering van de spelerssalaries. Dat systeem is echter niet gemakkelijk toepasbaar op het Europese stelsel, gezien de openheid en het mondiale karakter van de Europese professionele competities.

Enkele slotbeschouwingen als coach van het sportbeleid

Ik hoop hiermee duidelijk te hebben gemaakt hoe belangrijk en invloedrijk de commercialisering in en van de sport is. Het gaat om een ontwikkeling die veel vernieuwing en verandering teweegbrengt, waarvan de sport in sterke mate kan profiteren. Gelijktijdig stelt commercialisering de sportorganisaties en de overheid voor problemen en uitdagingen, die niet gemakkelijk te beantwoorden zijn. Er doen zich grote verschillen voor tussen de gevolgen van de commercialisering per tak van sport en naar beoefeningsniveau. Bovendien is de commercialisering het gevolg van initiatieven en verantwoordelijkheden op heel verschillende niveaus, van puur individuele tot internationaal institutionele. Daar komt bij dat de commercialisering veelal een zaak is van de sportorganisaties en het bedrijfsleven, die zonder betrokkenheid van de rijksoverheid tot stand komt.

Tegelijkertijd raken de gevolgen van de commercialisering de belangen van de overheid, zodat het op zijn minst verstandig is om hierover na te denken en hieraan aandacht te schenken. Als ik vanuit dat perspectief de kabinetsnota *Tijd voor sport* lees, dan valt op dat deze maar weinig ingaat op de hier uiteengezette problematiek. Ik heb

alle waardering voor de kernachtige samenstelling van de nota, voor de gedurfde keuzes en ambities die hierin worden geformuleerd. En voor de gevonden balans tussen topsport en breedtesport en tussen sport & gezondheid en sport & welzijn (voorwaar een vws-nota!). Maar in het licht van het voorafgaande is het wel een nota die de ontwikkelingen en problemen van de sport weinig vanuit een internationaal perspectief beziet en onbesproken laat.

Mijn advies als ‘coach van het sportbeleid’ zou dan ook zijn om de beleidskeuzes die nog moeten worden gemaakt bij de implementatie van deze nota te verbinden aan een visie op de gewenste relatie tussen sportorganisaties, bedrijfsleven en overheid en de verantwoordelijkheidsverdeling daarbij. Vanuit die visie kan vervolgens een standpunt worden bepaald over verschillende kwesties die zich in verband met de commercialisering van de sport voordoen. Zoals de wenselijkheid van ondersteuning van commerciële sportorganisaties, zowel in de breedtesport als in de topsport. De eventuele versterking van de commerciële sport vanuit economisch en toeristisch perspectief. De wenselijkheid van ondersteuning van commercieel minder aantrekkelijke sporten (horizontale solidariteit) en van de breedte- en jeugdsport (verticale solidariteit). Het behoud van de toegankelijkheid van de sport. Het versterken van de binding en identificatie met sport. En zo verder.

Het bepalen van dergelijke standpunten is mede afhankelijk van het politieke vertrekpunt ten aanzien van de gewenste overheidsbemoeienis. Laat de rijksoverheid de genoemde ontwikkelingen aan de markt over of wil zij hierin invloed uitoefenen en meesturen? En als zij invloed wil uitoefenen, zoals met de aanwijzing van evenementen die op het open net moeten blijven, op welke wijze wil zij dat dan doen, met inachtneming van de autonomie van de sportorganisaties in ons land en het internationale karakter van de meeste genoemde problemen? Omdat het hierbij gaat om een visie die vanuit een politieke kleur invulling krijgt, zal ik dit in mijn rol als wetenschappelijke coach niet verder uitwerken. Maar wel wil ik de rijksoverheid de volgende slotgedachten meegeven.

Zoals ik heb opgemerkt, wordt de commercialisering versterkt wanneer de overheid een terugtrekkende beweging maakt. In Canada lijkt de commercialisering van de sport bijvoorbeeld hand in hand te zijn gegaan met een vermindering van de overheids-subsidies voor nationale sportbonden en een afnemend budget voor sportprogramma's op scholen en in de vrijwilligerssector. De sportorganisaties die er het minst in zijn geslaagd om de markt te interesseren, lijken hierdoor terug te vallen in hun structuur en stabiliteit. Afgaande op de kabinetsnota *Tijd voor sport* zal dit in Nederland niet zo snel het geval zijn met betrekking tot de sportprogramma's. Voor de speerpunten Gezond door sport en Meedoen door sport worden juist extra budgetten vrijgemaakt.

Wel geldt dit gevaar mogelijk voor de landelijke sportorganisaties. De rijksoverheid heeft de structurele subsidies voor deze organisaties afgebouwd en vervangen door outputgerichte projectsubsidies. Dit heeft mede tot gevolg dat de georganiseerde sport het bedrijfsleven probeert te interesseren, vooral door zichzelf markt- en klantgericht op te stellen. Hiermee wordt een al wat langer bestaande ontwikkeling versneld. Shell sponsort de hockeysport in de breedte, de Rabobank doet dat in de wielersport en Aegon in de schaatssport. In de topsport ontstaan commerciële teams die zelfstandig opereren en dankzij uiteenlopende sponsors hun eigen professionele aanpak mogelijk maken. Het zijn allemaal voorbeelden die in dezelfde richting wijzen, waarbij het bedrijfsleven op verschillende fronten de plaats inneemt die de overheid in het verleden bezette. Niets mis mee, natuurlijk. Integendeel. Een toenemende betrokkenheid van het bedrijfsleven biedt de sport nieuwe ontplooiingskansen. Zeker. Maar wel moet worden nagegaan welke culturele en organisatorische veranderingen de sport hierdoor ondergaat en wat dat betekent voor de burger, het sportaanbod en de overheid. Acht de rijksoverheid het haar taak vanuit het gezondheidsprincipe een specifiek sportaanbod te bevorderen dat ook is bedoeld voor commercieel minder interessante doelgroepen (lagere inkomens, gehandicapten) en vanuit het meedoen-principe om de sociale binding en identificatie van de burgers met de sport in stand te houden of te vergroten? Hoe wil de rijksoverheid de sportsector meer gaan benutten voor de extrinsieke doelstellingen die in de

nota worden genoemd, wanneer zij zich in zekere zin terugtrekt ten faveure van het bedrijfsleven?

De sport is verweven met politieke en commerciële belangen. Die politieke en commerciële belangen zijn de reden voor overheidssubsidies en sponsoring en daarmee tegelijkertijd de voorwaarden voor de totstandkoming en ontwikkeling van de sport in haar huidige omvang en niveau. Dat zorgt per definitie voor een spanning in de onderlinge verhoudingen tussen sportorganisaties, overheid en bedrijfsleven. Die spanningsverhouding kan veranderen wanneer de sportorganisaties zich marktgericht gaan opstellen of moeten opstellen. Het commerciële belang in de georganiseerde sport neemt dan toe, de politieke invloed af. Dat hoeft niet erg te zijn. Maar dan moet ook helder worden gemaakt welke consequenties dit heeft voor de wijze waarop de rijksoverheid haar beleid wil uitvoeren en de mogelijke effecten hiervan.

LITERATUUR

- Bottenburg, M.van & Schuyt, C.J.M.(1996) *De maatschappelijke betekenis van sport*, Arnhem: NOC*NSF.
- Europese Commissie (2004) *The citizens of the European Union and sport*.
Special Eurobarometer 62.o 213. TNS Opinion and Social c/o EOS Gallup Europe.
http://europa.eu.int/comm/public_opinion/standard_en.hmt.
- Guttman, A. (1978) *From ritual to record. The nature of modern sports*, New York: Columbia University Press.
- Horne, J., Tomlinson, A. & Whannel G. (1999) *Understanding sport. An introduction to the sociological and cultural analysis of sport*, London/New York: E&FN Spon (Routledge).
- Huizinga, J. (1997; oorspr. 1937) *Homo ludens. Proeve ener bepaling van het spelelement der Cultuur*, Amsterdam: Pandora.
- IHRSA (2005) *The IHRSA European market report. The size and scope of the health club Industry*, Boston: IHRSA.
- Kikulis, L., Slack, T. & Hinings, C.R. (1992) 'Institutionally specific design archetypes: a framework for understanding change in national sport organizations'. *International Review for the Sociology of Sport*, 27.: 343-370.
- KMPG Bureau voor economische argumentatie, CMS Derks Star Busmann Hanotiau, T.M.C. Asser Instituut (1999) *De balans tussen het spel en de knikers*, Hoofddorp: KPMG.
- Kunnen, R. (2004) *De nieuwe sportwereld. De opkomst en ontwikkeling van de mediasport en het mediasportpubliek*, 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: Mulier Instituut/ARKO Sports Media.
- Murray, B. (1992) 'Higher, Further, Faster, Dearer. Ludus and Lucre at the Olympic Games. A Review Article', *Sporting Traditions* Vol. 9, No 1.: 84-102 NRC Handelsblad 12 oktober 2005; Financial Times 12 en 13 oktober 2005.
- Sandy, R., Sloane, P.J. & Rosentraub, M.S. (2004). *The economics of sport. An international Perspective*, New York: Palgrave MacMillan. SGMA International (www.sgma.com).
- Slack, T. (ed.) (2004) *The commercialisation of sport*, New York: Routledge.
- Slack, T. & Hinnings, B. (1992) 'Understanding change in national sports organisations: an integration of theoretical perspective', *Journal of Sport Management*, 6, pp. 114-132.
- Stokvis, R. (1998) *Globalization and the individualization of top athletes*. Paper presented for the Third Annual Congress of the European College of Sport Science, Manchester, 15-18 juli
- Stokvis, R. (2003) *Sport, publiek en de media*, Amsterdam: Aksant.
- Stokvis, R. (1979) *Strijd over sport. Organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Swaan, A. de (1997) *Uitdijende kringen van desidentificatie: gedachten over Rwanda*, Utrecht: Trimbo's Instituut.
- Whannel, G. (1983) *Blowing the whistle. The politics of sport*, London: Pluto

Sportieve samenleving

LEZING

4 SCHOOL OF VERENIGING ALS PIJLER VAN EEN SPORTIEVE SAMENLEVING?

Bart Vanreusel, hoogleraar faculteit der bewegings- en revalidatiewetenschappen Katholieke Universiteit Leuven

Dames en heren, het is echt een bijzondere eer in dit indrukwekkende gezelschap vanaf uw Zuiderse zijlijn vanuit België te mogen meedenken over het Nederlandse sportbeleid. Het zal u niet onbekend zijn dat wij vanuit België met verslagen– en ook wel met jaloerse blik naar het Nederlands Olympische succes kijken. We hebben allerlei studies opgezet om dat Olympisch succes te verklaren, want waarom doet Nederland het beter dan België? Een van de belangrijkste bevindingen van deze studies is dat de Nederlandse atleten duidelijk een grotere *winning spirit* hebben dan Belgische atleten, terwijl onlangs in een Nederlandse krant viel te lezen dat het Nederlandse topatleten hier juist aan ontbreekt. U heeft de Belgische sport weer hoop gegeven in bange dagen, dank u.

De vorige dagen heb ik het document *Tijd voor sport* mogen doorneemen. Ik vind het een indrukwekkende nota. Ik zou het de Da Vinci Code willen noemen van de Nederlandse sport. Met tal van uitdagingen en met hier en daar een raadsel, maar meestal oplosbaar. Deze nota is in feite opgebouwd in drie trappen: bewegen, meedoen en presteren. Kernachtiger kun je de ruimte voor sport niet betitelen. Door deze opbouw lijkt het rapport op een drietrapsraket. Een raket die meteen ruimte geeft, maar ook de ruimte kan verkennen. Het is een ruimte die de sportcultuur bereikt heeft en die onze sportcultuur nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen. Sport als onderdeel van onze cultuur, als expressie van onze cultuur.

Sport is een waardevol cultuurgood. Maar hoe verkrijgen we een duurzamer, kwaliteitsvoller sportbeleid in een versplinterende samenleving? Langs welke kanalen moet dat sportbeleid optimaal worden uitgebouwd? En dan rijst daar die schijnbare dualiteit tussen

enerzijds een sportverenigingsbeleid - het zogenaamde Rijnland-model - en daartegenover een onderwijsbeleid - het Angelsaksische model.

Het gaat hier duidelijk niet om een dramatische keuze als *Sophie's choice* - die moeten we zeker niet maken - noch gaat het om een keuze tussen goed en kwaad. Maar het gaat hier meer over de regisseur die zijn casting en rolverdeling moet bepalen en hoe kies je dan? Kies je voor de situatie of voor de pijlers? Wat zijn dan de pijlers om dat sportbeleid goed uit te tekenen? Het boek *Bowling Alone: The Collapse and Revival of Civic America* van de Amerikaanse socioloog Robert Putnam is een inspiratiebron voor mijn betoog. In het Nederlands valt het wellicht te vergelijken met in je eentje volleyballen ofwel de afbrokkeling van de burgersamenleving.

Putnam is van mening dat het met de samenhang van onze civiele samenleving wellicht niet de goede kant op gaat. Hij betoogt dat de driehoek zoals die door overheid, markt en burgersamenleving wordt gevormd, een driehoek is die met kracht moet worden gestimuleerd, in stand moet worden gehouden en moet worden versterkt. Overheid en markt lijken de laatste jaren te strijden om wie nu de grootste impact moet hebben op de sportbeoefening. Volgens mij is echter de civiele samenleving de belangrijkste factor die de driehoek omver kan gooien of juist kan versterken. Ik denk dat de binding tussen sport en de civiele samenleving een ongelooflijk sterk uitgangspunt moet zijn om het sportbeleid in de toekomst te staven. Wie kan die rol dan het beste spelen en hoe deze rol in te vullen? Een kort historische profiel over de sportvereniging kan ons hierbij helpen.

In de jaren tachtig leefde de dinosaurushypothese ten aanzien van sportverenigingen. Deze hypothese stelde dat de sportvereniging ten dode was opgeschreven of enorm aan belang zou verminderen. Zij baseerde zich op collectiviteit. Onder invloed van individualisering en marktprijncipes zou de sport een heel andere vorm aannemen. De sportvereniging zou langzaam in kracht afnemen.

In 2005 blijkt deze hypothese niet te kloppen. Sportverenigingen zijn levendiger dan ooit, zowel in aantal als in diversiteit en bedrijvigheid. Maar ook in hun moeilijkheden, hun bestuursproblemen en

hun wendbaarheid. Dit laatste wijst eerder op levendigheid dan op wegwijnen, het wijst op een belangrijke positie die niet vastgeroest maar flexibel moet zijn.

Sportverenigingen zijn in grote mate sociaal zelfdragende en levendige instellingen, mede dank zij hun leden en bestuurders. De verenigingen hebben diversiteit gerealiseerd en zijn uniek in hun diensten en producten: zij bedienen sport en zij produceren sport. Sportverenigingen hoeden een goede dosis van traditie en vernieuwing. En dat is de motor, het dragende stelsel, van de drietrapsraket zoals die in de sportnota wordt voorgesteld.

De essentie van de sportvereniging ligt in haar zelf, niet in een verdere opdracht daarbuiten.

Vergelijk dit met het profiel van het onderwijs. Natuurlijk is het schoolsysteem essentieel in onze samenleving, maar het is geen zelfdragend systeem. Het is eerder een voorbereidend systeem, een socialiserend systeem dat een transitie moet bewerkstelligen van grote aantallen jongeren die zich voorbereiden op een volgende stap. Sport kan daar een belangrijke rol in spelen, maar dat is een rol met een aantal doelen in het achterhoofd.

Sportpedagogen onder wie Bart Crum hebben voortdurend gewezen op het niet vereenzelvigen van sport en bewegingsopvoeding: sport en lichamelijke opvoeding. Het zijn twee begrippen met een eigen intentie en een eigen doelstelling; zij overlappen niet. Sport ligt niet in de essentie van de school. Maar indien het onderwijs-systeem sport hanteert, dan is dat met een hoop doelen erbij. Omdat de essentie van de school zowel voorbereiden, socialiseren en doorgeven is.

Toch vindt wel toenadering plaats tussen deze twee belangrijke domeinen van de samenleving. Aangezien de sportvereniging de afgelopen vijftien jaar midden in de samenleving is gaan staan. Dat kon ook niet anders, want verenigingen die dat niet doen, zouden wel eens niet kunnen overleven. Gemeenten en steden zijn niet langer alleen trots op hun marktplaatsen, standbeelden en hun industrieparken, maar ook op de sportverenigingen, het sportbeleid en haar deelnemers. De buurt steunt op sportverenigingen en de

bosprojecten zijn prachtige initiatieven waar vormen van toename ontstaan tussen twee domeinen die dat alleszins verwachten. Tegelijkertijd plaatst het brede schoolconcept het onderwijssysteem en de school ook centraler in de samenleving. Het concept tracht schoolmuren te slopen en de bewoners meer in contact te brengen met de onmiddellijke omgeving en de maatschappelijke context van de school. De sport, lichamelijke opvoeding, bewegingsopvoeding en hun diverse raakvlakken zouden wel eens in de frontlijn kunnen staan van die vernieuwende brede-school-opvatting. De school is vanuit het oogpunt van de drietrapsraket een soort van lanceerbasis op weg naar een mogelijk ruimtestation. Natuurlijk blijft de lanceerbasis bijzonder essentieel om een totaal beleid te kunnen uitvoeren.

Het Rijnlandmodel, ik zou daar toch ook graag de Schelde aan willen toevoegen, is Europees zeer sterk aanwezig. In feite is het Rijnlandmodel een stuk Europees erfgoed: 500.000 sportverenigingen in Europa. De Europese Unie heeft gewezen op het unieke weefsel dat we in diverse Europese landen tegenkomen. De sportstructuur wordt gedragen door een enorme omvang aan sportverenigingen. U weet wellicht dat ook de lokale en gemeentelijke buurtwerking via sportverenigingen zal gaan verlopen. Het Rijnlandmodel moeten we koesteren: het is uniek. Dit valt vooral op in landen waar dit soort civiele netwerken niet bestaan en die zijn zeer talrijk. Je krijgt daar meteen een soort van zeer koude temperatuur wanneer het om sportbeleid gaat.

Het Angelsaksische model gebruikt het onderwijssysteem om sportdoelen na te streven. Dit model is wellicht wereldwijd verbreid, bijvoorbeeld in Afrika en Azië. Een voorbeeld dat ik zelf heb kunnen observeren is Zuid-Korea. Een land dat het nogal goed begint te doen wat sportprestaties betreft, hetgeen terug te vinden is in de tabellen. Een land dat volledig gekozen heeft voor het installeren van sport in het onderwijssysteem. De scholen, universiteiten en het hoger onderwijs zijn behoorlijk voorzien van sportbeleid, sportinfrastructuur en sportmogelijkheden. Maar de civiele samenleving is een sportwoestenij; steden en gemeenten hebben nauwelijks enige vorm van sportinfrastructuur. Er is geen samenlevingsvorm waarin sportverenigingen door burgers zelf worden gedragen. Ik geef dit

voorbeeld om een hypothese naar voren te brengen die ik niet kan hard maken, maar die ik meen te kunnen afleiden uit de observaties. Landen die het Angelsaksisch model hanteren en die dus een binding vooropstellen van sport met het onderwijssysteem, hebben over het algemeen een behoorlijk succes in prestatiesporten en in topsport. Vermoedelijk scoren zij gemiddeld of bovengemiddeld in Olympische rangschikkingen, maar ze hebben vaak weinig of geen civiel samenlevingseffect in hun sportbeleid. Landen die een Rijnland-model hanteren, waarbij het sportbeleid gestuurd wordt door het verenigingsleven, hebben een minder opvallend topsportsucces. Het is er wel, maar iets geleidelijker en iets langzamer. Wel bereiken deze landen een zeer groot civiel effect in hun sportbeleid.

Vanuit de wetenschappelijke hoek zou het interessant zijn om deze hypothese eens te testen, te bevestigen of te falsificeren. Ik zou hier graag een pleidooi willen houden voor verenigingen als primaire draagstructuur voor een sportbeleid. Participatie is hierbij het argument. De voorbije jaren hebben we het begrip participatie een beetje verschaald. En wij onderzoekers zijn daar het schuldigst aan. We hebben participeren herleid tot iets wat we kunnen meten: tot aantallen. Met bijzonder interessante rapporten en statistieken, maar met een reducering van het begrip tot gevolg. Participatie hebben we misschien te veel bekeken als deelnemen: je neemt deel, je bent een belanghebbende of een *stakeholder*. Je bent klant of een gebruiker. In feite is dit een vrij eng begrip want je neemt deel aan andermans project; je krijgt een soort van wij–zij effect. Wij doen *dat* maar dan moet de overheid eerst *dit* doen. Ik zou dit een smal participatiemodel willen noemen. Daar tegenover staat participeren als deelhebben aan: je doet aan participatie in de volle betekenis van het woord. Binding, *engagement* en inzet bij vereniging, club of ploeg. Je bent mede-eigenaar van wat je doet, waarbij je meebouwt aan je eigen omgeving en je hebt ook eigen verantwoordelijkheid. In dit concept spreken we over een wij-project dat we gezamenlijk uitvoeren en waarin meerdere partners actief kunnen zijn. Uiteraard is het onderwijs, het schoolsysteem, een partner.

Participeren kan op een continuüm verschuiven van deelhebben naar deelnemen. In de sportwereld zie je dan verschillende posities

van vrijwilliger tot atleet tot sportbeoefenaar. De bedoeling is dat het verenigingsleven zoveel mogelijk kan schuiven in de richting van gedeelde verantwoordelijkheden, ook in een sportbeleid. Het onderwijssysteem kan als een soort laboratorium of kweekplek gelden, waar deze houding van gedeelde verantwoordelijkheid gelegaliseerd en opgebouwd kan worden. Attitudes kunnen worden aangeleerd die nadien inzetbaar zijn voor een civiel samenlevingseffect in sport. Het onderwijs is de voorbereiding, de sportvereniging is de echte toepassing.

Ik besluit in een vijftal puntjes:

Het Rijnlandmodel is een uniek goed, een draagstructuur die we niet vanzelf krijgen maar voortdurend moet worden onderhouden want deze kan wel eens gaan roesten. We moeten eraan werken die in tact te houden. Op wereldschaal is de draagstructuur die Europa hier voor de sportsector heeft vrij uniek.

De vereniging past naar mijn idee beter in de beleidsvisie rond een zichzelf bouwende civiele samenleving. De school, het onderwijssysteem, kan daar een ontwikkeling en een lanceerplatform voor zijn om de nodige voorwaarden te creëren om een civiel samenlevingseffect te kunnen realiseren. Met andere woorden, we moeten een soort alliantie aangaan, maar met een grote eigenheid voor beide. De school is niet de sportvereniging en andersom.

We moeten het participatiebegrip in de sport in zijn volheid ontwikkelen. Willen we een snelweg naar topsportsucces, willen we een drietrapsraket die topsportastronauten op de maan brengt? Laat ons dan kiezen voor het Angelsaksische model: gegarandeerd, maar misschien ook niet meer dan dat. Willen we een langere weg die wellicht met een iets grotere onzekerheid topsportsucces oplevert, maar die ondertussen ook een aantal civiele aspecten oppikt, dan pleit ik voor het Rijnlandmodel dat het verenigingsleven voorop stelt.

Uiteraard pleit ik voor een samengaan van de twee modellen en moeten we misschien eens denken aan een soort Rijn–Angelmodel dat ontwikkeld kan worden.

Ik zou willen besluiten met de penvoerders van *Tijd voor sport* te feliciteren. Ik denk dat zij actuele vragen van een moderne samenleving goed hebben vertaald in dit vlot te lezen werk.

LITERATUUR

- Putnam, R.D. (2000) *Bowling alone, the collapse and revival of civic America*, New York: Simon & Schuster.
- Crum, B.J. & Stegeman, H. (2004). The State of Physical Education in The Netherlands, in U. Pühse & M. Gerber (eds.), *An international comparison of physical education - concepts, problems, perspective*: Aachen, Meyer & Meyer.

Paul Verweel

LEZING

5 SPORT VERBINDT?!

*Paul Verweel, bijzonder hoogleraar bestuur en organisatiewetenschap
Universiteit Utrecht*

Het bovenstaande vraagteken of uitroepteken valt zowel goed in een theoretisch als in een praktisch perspectief te plaatsen.

In de sportpraktijk maar ook bij beleidsmakers en politici is een tendens waarneembaar om verbinden op te vatten als integratie. En vervolgens integratie op te vatten als een gezamenlijk stelsel van waarden, normen en handelingen van een groep. Ik pleit zowel voor een theoretisch rijker maar ook voor een praktisch theoretische benadering.

45

Hiervoor sluit ik aan bij de theorie van de antropologe Mary Douglas. Zij leert ons dat we culturen kunnen zien vanuit twee perspectieven: namelijk elkaar veel of weinig zien en veel of weinig waarden en normen delen. De praktijkopvatting van integratie gaat uit van een verbinding van een groep die elkaar veel ziet en dezelfde waarden, normen en handelingen deelt. In deze tijd – na de ontzuiling en toenemende internationalisering – wordt te weinig ingezien dat je kunt verbinden door weinig gemeenschappelijks te delen, maar dat je toch sterk verbonden kunt zijn door ontmoetingen. Of op een aantal terreinen veel te delen zonder dat een groep elkaar veel ziet. Mensen die elkaar weinig zien kunnen zelfs sterk verbonden zijn omdat ze maar één ding delen. Sport is typisch iets dat mensen kan verenigen vanuit het laatste perspectief.

Veel jonge Marokkaanse jongens zijn fan van het Nederlands elftal. Overall ter wereld starten kinderen hun FIFA-soccer-manager-spel op met een tune die ze oproept zich aan te sluiten bij *the great family of sport* in naam van *their world* en *their believe*. Honderdduizenden spelen een computerspel genaamd Hattrick. In tegenstelling tot wat veel mensen denken dragen ook digitalisering en commercie bij aan verbinding. Zelfs over landen en continenten heen. De Nederlandse

hockeywereld bleek de juiste snaar te raken bij de bevolking van Pakistan door solidariteit te tonen na de aardbeving. *Thanks to that great nation* was een kop in een nationale krant in Pakistan. Uit een door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) gefinancierd tweejarig onderzoek¹ bleek dat Turken, Marokkanen, Antillianen, Surinamers maar ook autochtone Nederlanders veel sociaal kapitaal vergaren. Bovendien bleek dat ongeveer een op de drie hun mening over autochtonen of allochtonen had bijgesteld waarvan maar vier procent in negatieve zin. Sport geeft mensen, zoals de nota van vws *Tijd voor Sport* bepleit, meer mogelijkheden om mee te doen. Daar hoeft geen vraagteken achter.

Voor het volwaardig meedoen geldt bovendien dat we dienen uit te gaan van de fantastische studie van Sennett over de Amerikaanse pogingen blanken en zwarten te integreren. Kern van zijn studie is dat beleid alleen iets oplevert als we, om mensen te helpen, uitgaan van burgerschap (zie ook eerdere studies van de WRR). Het grote gevaar is dat de overheid of intermediaire organisaties het willen overnemen. Helpen kan alleen met respect voor de autonomie van degenen die geholpen worden: ondersteunen maar niet overnemen. Dit moet ook de les zijn voor de praktijk van zowel het landelijke als het plaatselijke beleid. De intermediaire instellingen die de sportbeoefening van allochtonen willen vergroten stellen allerlei eisen aan nieuwkomers, met weinig respect voor zelfbeschikking.

In Utrecht zijn op basis van respect een aantal prachtige initiatieven gegroeid, zoals bijvoorbeeld *Image*. De nieuwe Marokkaanse middenklasse heeft aan het initiatief van de gemeente en de ondersteuningsorganisatie Vereniging Sportbelang Utrecht (vsu) meegeholpen door zowel toptalenten te begeleiden (waaronder voetballer Ismail Assaiti en 79 anderen), als verenigingen te ondersteunen bij hun interculturalisatie, zoals het aanbieden van breedtesportactiviteiten in de wijk.

Sport kan ook verbinden door verheldering van waarden en normen (Buisman 1998). In een multiculturele samenleving kan het niet alleen gaan om de overdracht maar ook om het leren kennen en herkennen van verschillen tussen groepen. Culturele verkenning en

ontmoeting krijgen juist gestalte in het grondvlak van de samenleving waar het maatschappelijke middenveld, waaronder sportverenigingen, zijn rol speelt. Ontmoetingen in en tussen verenigingen zijn daarom waardevol, wat ook uit ons NWO onderzoek bleek.

Sport biedt door zijn verscheidenheid veel kansen op ontmoeting en binding door liefde voor de sport. Het biedt sociaal kapitaal en mogelijkheden voor verheldering, juist omdat verschillen georganiseerd worden. Ook kan sport, mits goed begeleid, leiden tot beter sociomoreel redeneren (Stams 2004). Bovendien organiseert sport verschillen door competitie-indelingen, zodat bij verschil ook gelijkheid bestaat.

Maar sport kent ook limieten. Sport vergroot ook verschillen tussen groepen en mensen. Sport wordt gedomineerd door mannelijke normen, waardoor vrouwen minder aandacht krijgen en door het mannelijke sfeertje vaak zelfs worden uitgesloten. Sport verbreedt niet altijd (Elling 2004). Sport kent vooral autochtone verenigingen, waardoor her en der grenzen worden gesteld aan de opname van allochtone spelers, terwijl meer dan vijftig procent van de kinderen in deze wijken van allochtone huize is. Juist de gesloten clubculturen (uit de tijd van de verzuiling) waarnaar de politici lijken terug te verlangen door integratie verhinderen de opname van andersdenkenden.²

Wie wil dat sport verbindt, dient dus te streven naar open verenigingen. Daarvoor is het nodig verenigingen te steunen die maatschappelijke uitdagingen aangaan. Verenigingsbestuurders hebben veel overheidsdruk te verduren door de vele regelgeving en door alle wensen op het gebied van gezondheid, meedoen en waarden en normen. Ondersteunen van verenigingen is logisch. Zelfs de overheid en het bedrijfsleven geven vele miljoenen uit aan organisatieadviezen. De verenigingstructuur met vijf miljoen leden en 1,2 miljoen vrijwilligers is nog springlevend, ondanks alle onheilsprofetie. Maar voor iedere organisatie geldt dat aanpassen aan de eisen van de tijd nodig is.

Ik ben daar positief over, ik voel mij gesteund door verschillende onderzoeksuitkomsten van de laatste vijf jaar en door de actieve wijze waarop de sportwereld (inclusief gemeenten, bonden en koepels) weet te reageren op impulsen van buiten. Sport kan maatschappelijke functies vervullen maar dan moet de sportbeleving - haar *core* competentie - en de organisatie van het primaire proces zelf sterk blijven staan. Dat wil zeggen dat de vereniging en de beleving van de sporter goed georganiseerd moeten zijn. In de sportnota wordt deze notie wel gedeeld, maar de verzorging daarvan toch vrijwel geheel aan de sport overgelaten.

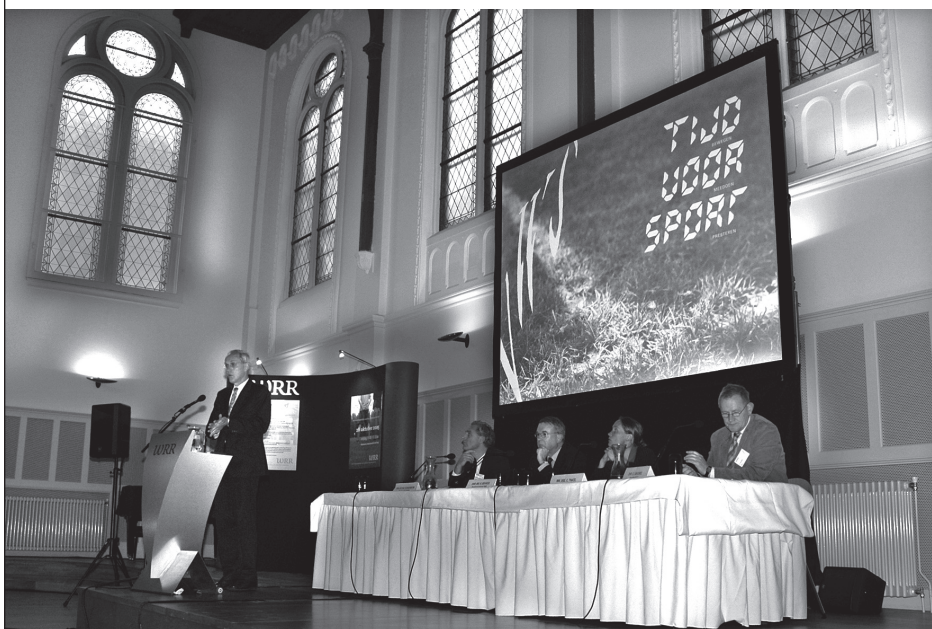
Sport verbindt! Het vraagteken moet alleen gezet worden bij de wijze waarop sport soms georganiseerd wordt; als sport niet gesteund wordt door de landelijke en plaatselijke overheden en niet zelf de luiken openhoudt voor nieuwe ontwikkelingen.

NOTEN

- 1 Voor het onderzoek van Jan Janssens en Paul Verweel zijn tien verenigingen gedurende een jaar via participerende observatie in beeld gebracht en werden achthonderd respondenten geïnterviewd. De vraag van dit onderzoek was of gemengde (van oudsher witte) clubs en eigen clubs (meestal als allochtoon aangeduid) hun deelnemers meer of minder in staat stellen sociaal kapitaal op te bouwen in beide omstandigheden (zie theorie Putnam over het belang van vertrouwen in anderen en het opbouwen van netwerken). Uit het onderzoek blijkt dat grosso modo een op de drie zeer veel kapitaal vergaren, een op de drie kapitaal vergaren en een op de drie geen kapitaal vergaren.
- 2 Zie het eerste kwadrant van Douglas (1992).

LITERATUUR

- Douglas, M (1992) *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*, London: Routledge.
- Elling, A. (2004) 'We zijn vrienden in het veld. Grenzen aan sociale binding en 'verbroedering' door sport'. *Pedagogiek* 24 (4) 342-360. Assen: Van Gorcum,
- Jansen, S., Verweel, P., Roques (2005) *Kleurrijke zuilen*, in : Vrijetijd studies. Thema nummer Sport en Integratie, Den Haag: Stichting Vrijetijd Studies.
- Putnam R. (2002) *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*, Oxford: Oxford University Press.
- Stams, G.J., Rutten, E., Elling, A. en anderen (2004) 'Jeugdsport en morele socialisatie. Effecten van fair play, sociomoreel redeneren, moreel klimaat en relationele steun van de trainer op anti- en prosociaal gedrag in en om het veld'. *Pedagogiek* 24 (4), Assen: van Gorcum.
- Steenbergen, J. , Buisman, A.J., Knop, de P. (1998) *Waarden en normen in de sport. Analyse en beleidsperspectief*, Bohn Stafleu Van Loghum: Houten.
- Sennett, R. (2003) *Respect in a World of Inequality*, London: W.W. Norton & Company.
- WRR, (2003) *Waarden, normen en de last van het gedrag*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Paneldiscussie onder leiding van Pieter Winsemius. Panelleden van links naar rechts: Marcel Sturkenboom, Roel Bekker, Carole Thate en Gert van Driel

UITLEIDING

6 ... WETENSCHAPPELIJKE COACHING VAN HET SPORTBELEID?

*Roel Bekker, secretaris-generaal van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*¹

Deze publicatie onder de vlag van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) illustreert een verandering in het wetenschappelijke en politieke denken over sport. Wanneer de WRR een bijeenkomst wijdt aan het sportbeleid dan zegt dat iets over de rol en betekenis van sport in het maatschappelijk bestel. Sport is opgerukt naar het centrum van onze samenleving. Beleidsmakers en politici zien zich steeds vaker geconfronteerd met sport, in positieve en soms ook in negatieve zin.² Een sector die in de belangstelling staat, verdient niet alleen aandacht van beleidsmakers maar ook van wetenschappers. Dit symposium is daar de bevestiging van. Dat de WRR-bijeenkomst eind 2005 werd gehouden, is natuurlijk geen toeval. In september 2005 bracht het kabinet de sportnota *Tijd voor Sport* uit. Aan het sportbeleid wordt met die nota een andere wending gegeven en nieuwe keuzes worden gepresenteerd. Alle redenen ook voor de WRR om daar stil bij te staan.

In deze uitleiding wil ik rondom het verschijnen van de sportnota een viertal zaken belichten.

Op de eerste plaats is dat de vraag waarom er sportbeleid zou moeten zijn. Is het wel zo vanzelfsprekend dat de overheid zich met sport bezighoudt?

De tweede vraag is welke aanleidingen er voor het kabinet waren om in 2005 een nieuwe sportnota te presenteren.

De gevolgde aanpak bij het maken van de nota is het derde aandachtspunt. Bij de totstandkoming van de sportnota is een bepaalde bestuursfilosofie gehanteerd. Een filosofie die ook aan de implementatie van het sportbeleid ten grondslag ligt.

Ten slotte wil ik stilstaan bij de rol van de wetenschap voor de kennisvorming en monitoring ten behoeve van het sportbeleid.

Waarom een sportbeleid?

Historici zijn het er vaak over oneens. Waar liggen de wortels van de sport in zijn moderne gedaante in Nederland? Moeten we terug naar de volksvermaken als het kortebaanrijden, skûtsjesilen, paardenraces en kolven uit de achttiende eeuw? Of is het aarzelende begin van de georganiseerde sport in verenigingsverband – vooral voetbal en cricket – aan het einde van de negentiende eeuw misschien een beter vertrekpunt?

Waar het begin van de sport ook gezocht wordt, de opmars ervan de afgelopen honderd jaar is onstuitbaar. Sport groeide van elitaire ontspanning van enkelen naar de favoriete tijdsbesteding van velen. Sport kijken en sport doen zijn activiteiten met een hoge belevingswaarde die miljoenen aanspreken. In alle sectoren van het maatschappelijke leven is de invloed van de sport terug te vinden. Topsporters behoren inmiddels tot de bekende en veel gevraagde Nederlanders. Geen *Dancing with the stars* zonder een of twee aansprekende sportcoryfeeën in de cast. Succesvolle sportcoaches vinden serieus gehoor met hun aanpak in de wereld van bestuur en management. Het dedain waarmee vroeger nog wel eens over sport werd gesproken is, om in dezelfde woordkeus te blijven, geheel passé. Sport heeft zich als een wezenlijk onderdeel in onze cultuur genesteld.

De aantrekkingskracht van sport ligt in de eerste plaats in de beleving van het spel of de activiteit zelf. In de zogeheten intrinsieke waarde van de sport, waarmee in alledaags jargon bedoeld wordt: sport is leuk. Dat zoveel mensen aan sport kunnen doen, houdt verband met de typische organisatiestructuur van de sport: een grote mate van zelforganisatie en onbetaalde inzet waardoor de drempel naar de sport(vereniging) heel laag is.

Sport wordt vrijwel altijd ten voorbeeld gesteld als het begrip *civil society* ter sprake komt. *Civil society* staat voor een samenleving die op veel gebieden wordt ingericht door de burger zelf, met de overheid op de achterhand. Daarom is de vraag gerechtvaardigd of de overheid aan sport, als eigen domein van de burger, wel iets toe te voegen heeft.

Bij de overgang van elitesport naar volksport en de massale groei van de sportdeelname heeft de overheid wel degelijk een rol gespeeld. Er

hoeft maar gewezen te worden op de talloze sportaccommodaties die met steun van overheden en dan vooral gemeenten, tot stand zijn gebracht.

Die voorwaardenscheppende rol is in ons land altijd beargumenteerd vanuit de belangrijke (neven)functies die de overheid aan het beoefenen van sport onderkende. In het verleden waren dat andere functies dan thans. De zwemsport en het bouwen van zwembaden werden destijds belangrijk geacht vanuit het oogpunt van volkshygiëne en ter voorkoming van verdrinkingsgevallen. Turnen en gymnastiek waren voor de jeugd een noodzakelijke aanvulling op de zeer beperkte lichamelijke oefening die zij op school kregen. Ook het bieden van passieve recreatie aan burgers, zoals het faciliteren van betaald voetbal, gold tot de jaren zestig als een legitiem doel van de overheid.

In het huidige tijdsbestek staan de verdiensten van de sport in een ander perspectief, in de sportnota verwoord als de drie pijlers voor een sportieve samenleving.

Sport en bewegen zijn nu manieren om een levensstijl die fysieke inspanningen steeds meer uitsluit te compenseren. Actief zijn geldt als preventie voor overgewicht en om chronische aandoeningen en diabetes terug te dringen. Het aantal mensen met overgewicht is de afgelopen jaren gestegen tot 45 procent, zo meldt het SCP in de *Rapportage Sport 2006*. Gezondheid en sport vormen in de ogen van het kabinet een sterk duo!

De tweede pijler stelt integratie en meedoen aan maatschappelijke activiteiten centraal. Belangrijk doel van het sportbeleid is het stimuleren van scholen om sport te integreren in de voor-, tussen- en naschoolse opvang en jongeren de basiswaarden als sportiviteit, samenwerking en respect bijbrengen. Op veel manieren kan sport tegenstellingen helpen verminderen en achterstanden effectief wegwerken.

Tenslotte benadrukt de overheid met de derde pijler het belang van topsport: sport als symbool voor de ambitie om het beste uit jezelf te halen, maar evenzeer het sportoranje als nationaal bindmiddel in tijden van onthechting en maatschappelijke tegenstellingen.

Waarom in 2005 een nieuw beleid?

De vorige beleidsnota, *Wat sport beweegt*, dateert van 1996. Sinds die tijd is er zowel in de politiek als in de maatschappij en de sport veel veranderd. Het op de genoemde nota gebaseerde beleid had als belangrijk kenmerk het geven van impulsen op tal van plaatsen in de sport. Voorbeelden van beleid dat in gang werd gezet was het stipendiumbeleid, het evenementen- en accommodatiebeleid en de breedtesportimpuls. Onmiskenbaar is dat beleid succesvol geweest, hetgeen ook werd geïllustreerd door het feit dat in de afgelopen tien jaar het beschikbare budget gaandeweg aanzienlijk werd uitgebreid. In het laatste decennium is op het gebied van de sport veel veranderd. Er zijn tal van sporten bijgekomen. Mensen gaan in toenemende mate sport beoefenen buiten de kaders van een sportvereniging. De grote bloei van fitness, joggen, nordic walking, aerobics en kitesurfen zijn daar goede voorbeelden van. Spectaculair is ook de groei geweest van sporten als tennis en golf, zowel in als buiten clubverband en als onderdeel van bedrijfsactiviteiten. Dit soort sporten trekt ook een veel oudere doelgroep dan de traditionele sporten.

De sportvereniging is de afgelopen jaren door een aantal ontwikkelingen enigszins onder druk komen te staan. De toename van sporten zat vooral bij bovengenoemde nieuwe sporten en niet zozeer bij de klassieke. Die konden zich wel handhaven en sommige – zoals hockey kwamen zelfs in een forse groei terecht. Maar het aantal verenigingen neemt af, waarbij mede een rol speelt dat de hoeveelheid vrijwilligers terugloopt. Als verenigingen willen inspelen op nieuwe ontwikkelingen, is dat alleen mogelijk bij een behoorlijke professionalisering van de wijze waarop ze gerund worden. En dat kan alleen als er sprake is van een grotere schaal. Dat verklaart waarom enerzijds het aantal clubs afneemt, maar anderzijds grote clubs met meer dan duizend leden ontstaan. Die clubs bieden ook een zeer gevarieerd pakket aan diensten, waarbij ze zich niet beperken tot sport.

Sport is in zijn vele verschijningsvormen ook steeds duidelijker een goed middel geworden voor het uitvoeren van beleidsdoelstellingen, bijvoorbeeld op het terrein van bewegen, integratie, normen en waarden. Dat had als gevolg ook dat andere departementen zoals OCW en Justitie in het sportbeleid geïnteresseerd raakten.

Een grote verandering van de afgelopen tien jaar is dat de functie van sport als entertainment enorm is gegroeid, met de bijbehorende sterk oprukkende commercie. Topsportevenementen trekken duizenden toeschouwers en genereren grote reclame inkomsten, zowel in het stadion als op tv. Op grote schaal wordt sport gesponsord. Toernooien en competities krijgen de naam van de bedrijven die streven naar vereenzelviging van hun imago met het imago van de desbetreffende sport. De inkomsten van de topsporters zijn navenant gestegen, transfers van topsporters zijn voorpaginanieuws en geven nationale en in EU-recht gespecialiseerde advocaten en make-lars veel werk.

In de topsport is de afgelopen jaren doping en de wereldwijde bestrijding ervan in een geheel nieuwe dimensie terechtgekomen.

De stap van sponsorgelden en de topsportinkomens naar het algemene onderwerp van geldstromen in de sport is niet groot. Lotto- en totogelden namen flink toe. Geldstromen in de sport is een onderwerp geworden waarvoor steeds meer aandacht bestaat. Daar hoort ook de groeiende aandacht voor goed bestuur – *good governance* – in de sport bij. Goed bestuur is des te meer een centraal thema geworden omdat niet alles in de sport rooskleurig is. Gewezen is al op doping. Maar ook het supportersgedrag geeft nog veel kopzorgen, evenals het gedrag op en om de velden.

Tenslotte waren er ook bij de overheid forse veranderingen. In algemene zin werd het subsidiebeleid herijkt en werd zoveel mogelijk afscheid genomen van zogenaamde instellingssubsidies. Die gaven te weinig richting en stimuleerden onvoldoende om bakens te verzetten. Dat was voor de sport ingrijpend omdat de instellings-subsidie voor met name de sportbonden een belangrijke levensader vormde. Ook de ombuiging naar een overheid die stuurt op resultaten en afrekent op prestaties is van belang geweest.

Dit alles moge illustreren dat een nieuw sportbeleid in 2005 noodzakelijk was.

De aanpak

Dat brengt mij bij de aanpak die gevolgd is bij het maken van het nieuwe sportbeleid.

Het voorgaande laat zien dat een klassiek een-tweetje met de sport niet het vertrekpunt kan zijn voor een sportbeleid dat op zoveel verschillende terreinen aangrijpingspunten zoekt. Die verbreding is nadrukkelijk in de gedachtevorming voor de sportnota gezocht. Voor bestaande partijen is dat soms schrikken geweest, voor andere kwam het als een verrassende uitnodiging.

Begonnen is met een open dialoog. Inspirerende mensen – al dan niet met een sportachtergrond – is gevraagd om ideeën aan te dragen voor de inhoud en vorm van het beleid. Die ideeën werden getoetst in discussiebijeenkomsten. Dat leverde spannende confrontaties op en zeker nieuwe inzichten. Doelen konden worden aangescherpt en sommige onderwerpen verdwenen onder de streep. Indachtig het Project Andere Overheid (PAO) is er door ons in die beginfase heel veel geïnvesteerd in ‘luisteren’.

Tijd voor sport is een andere nota dan zijn voorgangers. Maar niet alles in de nota is anders. De drie centrale thema's – de pijlers van het beleid – kunnen voor velen toch niet een complete verrassing zijn. Wat anders is, is de keuze voor 'slechts' een drietal thema's. Met deze drie wordt wel de kern geraakt van de maatschappelijke vragen waar sport een bijdrage aan kan leveren. De keuze maakt een concentratie van middelen mogelijk waardoor een krachtige impuls gegeven wordt aan de gewenste veranderingen. Anders is ook het betrekken bij sport van verschillende partners. De doelen van het sportbeleid kunnen niet door één partij gerealiseerd worden, samenwerking tussen partners is noodzakelijk. Dat laatste zal ook geëist worden in de bestuurlijke afspraken en convenanten als uitvloeisel van de sportnota.

De sportnota is in belangrijke mate een visiedocument dat op veel plaatsen uitwerking nodig heeft. Het WRR-symposium stond ook in dat perspectief van concretiseren. De intrigerende vraag die Pieter Winsemius stelde aan de panelleden hoe hun ene sporteuro te besteden, dwingt tot beslissingen die in een uitvoeringsplan genomen moeten worden.

Als deze publicatie verschijnt, is ook het vervolg op de sportnota, het Sportprogramma 2006-2010, aan de Tweede Kamer en de betrokkenen gepresenteerd. Voor dit sportprogramma is wederom veel geïnvesteerd in het erbij betrekken van partners die het beleid mede

moeten dragen en uitvoeren. Dat is gebeurd door het organiseren van expertmeetings over de belangrijkste programma's uit de sportnota. In het sportprogramma staan de definitieve keuzes vermeld, wordt vermeld welke partners aan de slag gaan en op welke middelen zij mogen rekenen. Na de fase van het 'luisteren' gaat het in de periode 2006-2010 om 'doen'.

Wetenschap als coach

Ik zou de academische wereld tekort doen door te beweren dat sport grotendeels buiten zijn blikveld is gebleven. De Olympische Spelen in Amsterdam van 1928 hadden zelfs op dit gebied een primeur.³ Sport is lange tijd het speeltje van de wetenschap gebleven. Interessante casuïstiek is in de sport altijd wel te vinden. Of het nu gaat om studies naar vormen van leiderschap en teamgedrag of het toetsen van theorieën uit de medische wetenschappen.

Bij onze zuider- en oosterburen ligt dat anders. Lichamelijke opvoeding heeft daar een lange universitaire traditie. In de faculteiten heeft onderwijs en onderzoek in de sport een belangrijke voedingsbodem gekregen. Professor Vanreusel uit Leuven is daar het levende bewijs van. Die situatie geldt ook voor Duitsland waar het al decennia heel gewoon is om *Sportwissenschaft* te studeren.

Het pioniersstadium van het sportonderzoek ligt inmiddels achter ons. De hoeveelheid kennis over en voor sport neemt gelukkig toe. Kennis die nodig is voor het positioneren van het sportbeleid. Nieuw beleid kan zich geen valse start permitteren door omissies in de onderbouwing. Verschillende keren zijn wij daarvoor te rade gegaan bij onze kennisleveranciers.

Ook voor de uitvoering van het beleid zal een beroep worden gedaan op de instituten die over de benodigde kennis beschikken. Een resultaatgericht sportbeleid vraagt om indicatoren en kengetallen ten behoeve van sturing en evaluatie. Analooq aan de geformuleerde resultaten van het sportbeleid zal een systeem van indicatoren worden opgesteld om informatie over de voortgang te krijgen. Dat is als volgt uitgewerkt.

De doelen in de sportnota zijn op drie niveaus geformuleerd.

Op het eerste niveau gaat het om een sportieve samenleving. Heel ambitieus gesteld wil het beleid er toe bijdragen dat Nederland meer

sportland wordt. Deze doelstelling valt niet te vatten in één enkel kengetal of één indicator. Er wordt daarom een index gemaakt die gebaseerd is op een samenstel van indicatoren voor de pijlers bewegen, meedoen en presteren. De index wordt afgezet tegen internationale gegevens zodat deze ook als *benchmark* kan dienen. Deze index is een barometer die laat zien hoe Nederland zich als sportieve natie manifesteert.

Op het tweede niveau zijn doelen gesteld voor afzonderlijke pijlers.

- Bewegen mensen in Nederland wel voldoende en wordt er in de sport voldoende bewogen? Om dat te kunnen meten wordt het landelijk onderzoek OBiN (Ongevallen en Bewegen in Nederland) gecontinueerd. Daarin worden gegevens verzameld onder andere over de beweegnormen.
- Doen mensen in Nederland wel genoeg mee aan sport? Aan welke sport en in welk verband? Voor meedoen fungeren sportparticipatiecijfers als kernindicatoren conform de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO). Deze worden zowel landelijk als lokaal verzameld.
- Hoe presteren de Nederlandse topsporters? Indicator is de positie die Nederland inneemt in de toptien, afgeleid van het aantal topsporters dat zich schaart bij de laatste acht op WK's en Olympische en Paralympische Spelen. Hierbij wordt een internationale *benchmark* nagestreefd.

Op het derde niveau worden gegevens verzameld over de realisatie van de verschillende deelprogramma's. De uitvoerders van programma's wordt gevraagd dit soort informatie te verzamelen. Het gaat daarbij om telbare outputgegevens zoals: 25 Gemeenschappen in Beweging, bij 90 procent van bondscompetities gekwalificeerde scheidsrechters, 75 topcoaches, vijfhonderd sportverenigingen voor allochtone jeugd enzovoort.

Met behulp van dergelijke indicatoren en kengetallen kan een ambitieus sportprogramma goed op koers worden gehouden.

De *Rapportage Sport 2006* van het SCP, waar ik al aan refereerde, biedt een staalkaart van beleidsrelevante kennis en informatie op het terrein van de sport. In de epiloog van die rapportage wordt geconstateerd: 'Nederland is iets meer sportland geworden.' Ik beschouw

dat als een ondersteuning voor de richting die we met het sportbeleid in willen slaan. Mijn verwachting is dat met een goede wetenschappelijke coaching van het beleid in de volgende versie van de rapportage deze conclusie onweerlegbaar herhaald kan worden.

NOTEN

- 1 Met dank aan Fons Kemper.
- 2 Dat laatste is van alle tijden. Louis Davids liet reeds in de jaren dertig een argeloze toeschouwer bij de voetbalmatch tussen Ajax en Blauw-Wit, verschrikt uitroepen: *Jessus Jan, d'r vallen toch geen dooien?*
- 3 Ter gelegenheid van de Olympische Spelen werd voor de eerste keer een internationaal wetenschappelijk congres gehouden over sport en lichamelijke opvoeding. Een initiatief dat sindsdien aan de Spelen gekoppeld is gebleven.

7 OVER DE DRIE INLEIDERS

Maarten van Bottenburg is directeur van het W.J.H. Mulier Instituut – Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek. Daarnaast is hij lector Sportbusiness aan de Fontys Economische Hogeschool Tilburg en bijzonder hoogleraar Sportontwikkeling aan de Universiteit Utrecht.

Van Bottenburg studeerde sociologie aan de Universiteit van Utrecht en de Universiteit van Amsterdam en promoveerde in 1994 cum laude op een onderzoek naar de wereldwijde verspreiding en uiteenlopende popularisering van sporten. Zijn dissertatie, getiteld *Verborgene competitie*, is bekroond met de Boymansprijs en in 2001 onder de titel *Global Games* in een geactualiseerde versie uitgegeven door de University of Illinois Press.

Het Mulier Instituut dat in 2002 is ontstaan als een samenwerkingsverband tussen vier universiteiten voert zowel wetenschappelijk als toegepast sportonderzoek uit, in opdracht van onder meer sportorganisaties, overheden en bedrijfsleven.

Van Bottenburg adviseerde vele organisaties in de sportwereld over sportbeleid en sportmanagement. Ook voerde hij diverse onderzoeken uit op sportgebied, resulterend in publicaties over onder meer de maatschappelijke betekenis van sport, het topsportklimaat, de verharding van het wedstrijdvechten en de ontwikkeling van verscheidene afzonderlijke sporten (korfbal, voetbal en *American football*). Daarnaast schreef hij historisch-sociologische verhandelingen op het gebied van arbeidsverhoudingen (over de Stichting van de Arbeid), gezondheidszorg (Ziekenfondsraad) en sociale zekerheid (Sociale Verzekeringsbank).

Van Bottenburg is in zijn vrije tijd een fervente sporter. In 1986 en 1997 reed hij de Elfstedentocht en in 2001 liep hij de marathon van Berlijn.

Bart Vanreusel is hoogleraar bij de faculteit bewegings- en revalidatiewetenschappen (Faber) van de Katholieke Universiteit te Leuven in België. Sinds 1998 is hij voorzitter van de Vlaamse Sportraad, een ministerieel adviesorgaan. Voorts is hij voormalig secretaris-generaal en actueel lid van de Internationale Vereniging voor Sportsociologie. Zijn licentiaat L.O. behaalde hij aan de KULeuven (1975), zijn Master degree Sociological Study of Sport, in Amherst, USA (1983) en zijn Doctoraat Lichamelijke Opvoeding aan de KULeuven (1985). Gedurende 1997 en 2004 was hij programmadirecteur curriculum lichamelijke opvoeding en bewegingswetenschappen Faber (1997-2004). Vervolgens hoofd van het departement humane kinesiologie, Faber, KULeuven, (sinds 2004). Gastdocent aan buitenlandse universiteiten (Seoul University, University of Jyväskylä, University of Tsukuba). Organisator van diverse internationale congressen. Meest recent: 'Unlocking the potential of sport for youth wellness and development' een co-organisatie KULeuven and the University of the Western Cape). Zijn onderzoeksdomein is de sociologie van sport, bewegingscultuur, beheer en organisatie van de vrije tijd.

Vanreusel is een actief sportbeoefenaar: vroeger competitie, nu recreatief.

Paul Verweel is sinds 2000 bijzonder hoogleraar Organisatie en Management vanuit een Multicultureel perspectief aan de Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschap (USBO) van de Universiteit te Utrecht. Verweel is een van de oprichters van de USBO. Daarnaast is hij voorzitter van het Mulier Instituut voor sportonderzoek, lid bestuurscommissie breedtesport NOC*NSF en voorzitter van de Stichting Vereniging Sportbelang Utrecht. Hij studeerde antropologie aan de Universiteit Utrecht en promoveerde in 1987 op het thema veranderings- en planningsprocessen binnen de universiteit. Hij was enkele jaren beleidsmedewerker aan de Universiteit Utrecht en werd vervolgens in 1987 directeur van het Centrum voor Beleid en Management aan de Universiteit te Utrecht. Hij publiceert op het gebied van strategisch management, organisatiecultuur, multiculturalisme en sportverenigingen. Voor NWO voerde hij een groot sportonderzoek uit als onderdeel van het programma de Nederlandse Multiculturele en Pluriforme samenleving.

Verweel speelde zelf zo'n veertig jaar voetbal en is nu voetbaljeugdleider en trainer in Utrecht.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is een onafhankelijke denktank voor de Nederlandse regering. De wrr geeft de regering gevraagd en ongevraagd advies vanuit een langetermijnperspectief. De onderwerpen zijn sectoroverstijgend en hebben betrekking op maatschappelijke vraagstukken waarmee de regering in de toekomst te maken kan krijgen.

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

Lange Vijverberg 4-5, Postbus 20004, 2500 EA Den Haag
telefoon +31(0)70 356 46 00, fax +31 (0)70 356 46 85, e-mail info@wrr.nl, website www.wrr.nl